

Research article

Evaluation and Assessment of Citizens' Mental Image of Historical Axes (Case Study: Arg Street, Mashhad)

Mana Vahidbafandeh ^(a), Javad Imani Shamloo ^{(b)*}

a) PhD Candidate in Urban Planning, Faculty of Art and Architecture, Tarbiat Modares University, Tehran, Iran
(mana.vahidbafandeh@modares.ac.ir)

b) Assistant Professor, Faculty of Architecture and Urban Planning, Tabriz Islamic Art University, Tabriz, Iran

Keywords

Mental image, spatial cognition, historical urban spaces, mind, impressionability

Citation

Vahidbafandeh, Mana & Imani Shamloo, Javad. (1403). Evaluation and Assessment of Citizens' Mental Image of Historical Axes (Case Study: Arg Street, Mashhad). *Journal of Greater Khorasan*, 15(57), 19-54.

Use your device to scan and read articles online

Abstract

Historical axes of the city, the emergence of collective memories, and the presence of citizens in the public domain of the city are important. These spaces should have the right conditions for individuals to connect mental images with the identity of the place along with meaningful events. The mental image of historical axes is a cognitive or mental map that an individual has of a specific axis with historical buildings. In this study, the concept of mental visualization was used as a quasi-perceptual experience, and this issue is due to the formation of mental images of historical axes from the perspective of biological experientialism. In recent years, due to changes in lifestyle, the mental representation of many historical spaces in individuals' minds has decreased significantly and in some cases, it seems to have been forgotten. The aim of this study is to assess and evaluate citizens' mental image of historical axes in the streets of Arg in the city of Mashhad. The present research method is a combination of qualitative-quantitative and applied research, and a descriptive-analytical method was used in its formulation. Data collection was done through documentary and field methods (using questionnaires). The research population was determined to be 384 individuals using the Cochran formula. Statistical methods such as T-test and multiple regression were used in data analysis. Based on the analysis, the criteria of mental value and psychological well-being have an appropriate and significant impact on the mental image of the Arg axis, while identity and sense of belonging have the least impact, which is considered a fundamental weakness. Additionally, in examining the evolution trend, the mental image indicates that many functional signs of the street such as the National Garden, Genet Pedestrian Street, Arg Bookstore, etc., have undergone mental fatigue over time, and some important signs of the domain have been completely removed from people's minds.

DOI: <https://doi.org/10.22034/jgk.2025.423129.1165>

URL: https://jgk.imamreza.ac.ir/article_215149.html

©Authors retain the copyright and full publishing rights.

* Corresponding Authors: (j.imani@tabriziau.ac.ir)

Introduction

Urban users must develop a specific psychological understanding of these spaces and the related mental image based on their perceptions and personal experiences. In fact, different individuals create different mental representations of their surrounding environment, each of which is unique and does not reflect the same reality. These mental representations encompass a variety of experiences, and individual differences relate to the capacity for mental imagery. In this regard, mental imagery and cognitive mapping are key aspects in contemporary urban planning and design, and have recently been recognized as important elements in landscape design. The importance of this issue is more evident in historical urban spaces, as the mental structures in these spaces, due to their antiquity, possess a deep stability and permanence. Additionally, historical streets form an important part of a city's historical identity, but due to neglect, they have undergone semantic and mental ruptures in their nature.

Materials and Methods

Due to the emphasis on direct interaction of the case study with the analysis of mental images, this research falls into the category of applied research and, based on its nature, is in the field of descriptive-analytical research, using a documentary-survey approach to gather information. The methods used for data collection included library and field techniques such as questionnaires and observations. The population of this

research includes all residents of the city of Mashhad, and the sample size was determined to be 384 individuals using the Cochran formula, considering a 5% sampling error at the city level. The sampling method was simple and random, and the data collection tool was a questionnaire. The questionnaire consisted of 18 closed-ended questions designed in line with the research conceptual model. These questions included details such as demographic information (gender, age, education level, street usage, employment status, income, and residency history) and factors such as mental value, readability, identity, mental health, sense of belonging, and sense of time. After collecting field data, data analysis was performed using SPSS software, and each component was examined in the case study sample. Descriptive statistical methods, including mean and standard deviation, were used, taking into account the normality of the data. Specifically, in the case study of Arg Street in Mashhad, a one-sample T-test was used for analysis.

Discussion and Findings

In the historical core of every city, there are hidden untold stories and narratives that play a significant part in the memory and historical imagination of its citizens. Habibi emphasizes that analyzing a positive mental image of old streets has a meaningful reflection. He states, "Using a historical perspective and past knowledge allows us to understand today and envision a better tomorrow. Without this understanding, the formation of civil and social life becomes impossible,

resulting in a large residential complex devoid of urban features." The experience of moving in historical urban spaces is a combination of human mind and the surrounding environment, and Habibi believes that the transformation of the concept of a city is linked to the change in its collective memory. This issue strongly resonates in the collective imagination of citizens and contributes to creating a positive reminiscence of the past of a street.

Conclusion

Arg Street has established an unforgettable and captivating image in the memory of Mashhad residents and is known as a street full of emotions and memories that no trace of it remains. Therefore, the present research has been conducted with the aim of reconstructing the values and lasting mental images associated with the historical axis of this street. This axis has been identified as the main stimulus in recalling a historical space. Although mental imagery is complex and multi-faceted due to its connection with cognitive elements, it is clear that the formation of mental images in the mind involves multiple intertwined layers, each of which influences the other significantly, without a clear order or hierarchy among them. In this section, efforts have been made to implement a proposed design framework in two executive steps. These steps have been formulated with the guidance of the results obtained and the analyses conducted regarding the mental image of the historical axis of Arg Street. The first step focuses on formulating a vision, while the second stage involves

examining and analyzing the specific objectives, strategies, and implementation policies.

پژوهشنامه خراسان بزرگ

دوره ۱۵، شماره ۵۷، زمستان ۱۴۰۳

ISC | MSRT | ICI

شاپا الکترونیکی: ۱۶۷۱-۲۷۱۷

شاپا چاپی: ۶۱۳۱-۲۲۵۱

مقاله پژوهشی

سنجش و ارزیابی تصویر ذهنی شهروندان از محورهای تاریخی

(مطالعه موردی: خیابان ارگ شهر مشهد)

مانا وحیدبافنده (الف)، جواد ایمانی شاملو (ب)*

(الف) دانشجوی دکتری شهرسازی، دانشکده هنر و معماری، گروه شهرسازی، دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران (mana.vahidbafandeh@modares.ac.ir)

(ب) استادیار، گروه شهرسازی، دانشکده معماری و شهرسازی، دانشگاه هنر اسلامی، تبریز، ایران

چکیده

محورهای تاریخی شهر، عرصه بروز خاطرات جمعی و حضور شهروندان در قلمرو عمومی شهر هستند. این فضاها باید دارای شرایط درستی باشند که افراد بتوانند همراه با رخداد معنا، داده‌های تصویر ذهنی را با هویت مکان پیوند دهند. تصویر ذهنی محورهای تاریخی، نقشه‌ای شناختی یا ذهنی است که فرد از یک محور خاص با بناهای تاریخی دارد. در این مطالعه، مفهوم تصویرسازی ذهنی به‌عنوان یک تجربه شبه ادراکی استفاده شد و این موضوع به دلیل شکل‌گیری تصویر ذهنی محورهای تاریخی از منظر ماهیت تجربه‌گرایی زیستی است. در طی سالیان گذشته به دلیل تغییر در سبک زندگی، بازنمایی ذهنی نسبت به بسیاری از فضاهای تاریخی در ذهن افراد بسیار کم شده است و گویا در برخی موارد، به فراموشی سپرده شده است. هدف از این مطالعه، سنجش و ارزیابی تصویر ذهنی شهروندان از محورهای تاریخی در خیابان ارگ شهر مشهد است. روش پژوهش حاضر ترکیبی از نوع کیفی-کمی است و نوع پژوهش کاربردی بوده و در تدوین آن از روش توصیفی-تحلیلی استفاده شده است. گردآوری داده‌ها با دو روش اسنادی و میدانی (استفاده از پرسشنامه) بوده است. جامعه آماری پژوهش با بهره‌گیری از فرمول کوکران، ۲۸۴ نفر تعیین شد. در تجزیه و تحلیل داده‌ها از روش آماری نظیر آزمون T، رگرسیون چند متغیره استفاده شده است. بر اساس تحلیل انجام‌شده، معیار ارزش ذهنی و سلامت روان دارای مطلوبیت مناسب و تأثیرگذار در تصویر ذهنی از محور ارگ هستند و در مقابل هویت و احساس تعلق کمترین میزان تأثیرگذاری را در این امر دارد که این خود یک ضعف اساسی تلقی می‌شود. همچنین، در بررسی سیر تحول، تصویر ذهنی نشان‌دهنده آن است که بسیاری از نشانه‌های عملکردی خیابان همچون باغ ملی، پیاده راه جنت، کتاب‌فروشی ارگ و غیره در طی زمان دچار فرسودگی ذهنی شده‌اند و برخی از نشانه‌های مهم حوزه نیز از ذهن افراد به‌طور کامل حذف شده است.

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۰۸/۰۹

تاریخ بازنگری: ۱۴۰۳/۰۸/۲۷

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۱۰/۲۴

تاریخ انتشار: ۱۴۰۳/۱۲/۲۵

شماره صفحات: ۱۹-۵۴.

واژگان کلیدی:

تصویر ذهنی، شناخت فضایی،

فضاهای شهری تاریخی، ذهن،

تصویرپذیری

استناد به مقاله:

وحیدبافنده، مانا و ایمانی شاملو، جواد. (۱۴۰۳). سنجش و ارزیابی تصویرذهنی شهروندان از محورهای تاریخی (مطالعه موردی: خیابان ارگ شهر مشهد). پژوهشنامه خراسان بزرگ. ۱۵(۵۷)، ۱۹-۵۴.

DOI: <https://doi.org/10.22034/jgk.2025.423129.1165>

URL: https://jgk.imamreza.ac.ir/article_215149.html

از دستگاه خود برای اسکن و خواندن مقاله به صورت آنلاین استفاده کنید.

©Authors retain the copyright and full publishing rights.

مقدمه

استفاده‌کنندگان از فضاهای شهری باید با توجه به ادراکات و تجربیات خود به‌نوعی ادراک روانشناختی و تصویر ذهنی از این‌گونه فضاها دست یابند (Askarizad, 2022). به‌عبارت‌دیگر، افراد مختلف تصاویر ذهنی متفاوتی از دنیای اطرافشان ایجاد می‌کنند، این تصاویر با توجه به اینکه واقعیت یکسانی را تکرار نمی‌کنند (Jiang & Kuang, 2023: 21)، اما تجربیات مختلفی را شامل می‌شوند و تفاوت‌های فردی با قابلیت‌های تصویرسازی ذهنی مرتبط است (Bafandeh & Imani, 2023:4). در این راستا، تصویرسازی ذهنی و نقشه‌های شناختی موضوع مهمی در حوزه طراحی و برنامه‌ریزی شهری معاصر بوده (Colombo, 2012:5) و اخیراً به یکی از محورهای اصلی محوطه‌سازی شهری تبدیل شده است، اما اهمیت این موضوع در فضاهای شهری تاریخی چندین برابر می‌شود، زیرا در این فضاها کدهای ذهنی به دلیل قدمت، به ثبات و ماندگاری عمیق رسیده است و در کنار آن، خیابان‌های تاریخی بخش مهمی از هویت تاریخی شهر هستند که به دلیل عدم رسیدگی، دچار گسست معنایی و ذهنی در بطن خود شده است (Borbála, 2018; Le et al., 2021; Kim et al., 2019; Jasz, 2017).

تغییرات کالبدی در سیر تحولات زمانی در شهرها، ضمن این‌که باعث تغییر در ساختار شهرها می‌شود، بخشی از حافظه تاریخی و تصویر ذهنی مثبت شهروندان را نیز دست‌خوش تغییرات قرار می‌دهند. محورهای تاریخی، بخش بزرگی از میراث فرهنگی شهر است که به کیفیت زندگی شهری کمک می‌کنند، زیرا برای پایداری فرهنگ جامعه بسیار مهم است (Dai & Zheng, 2021:5). متأسفانه، بسیاری از خیابان‌های تاریخی موجودیت خود را از دست داده، ویران شده و جای خود را به کارکردهای جدید و مدرن‌تری برای پاسخگویی به نیازهای کنونی داده‌اند و (Cheng, 2022: 4). یکی از راه‌های مهم برای غلبه بر این امر، توجه به تصویر ذهنی شهروندان است، زیرا وجود یک منطقه تاریخی به قدردانی جامعه بستگی دارد (Ghioca,

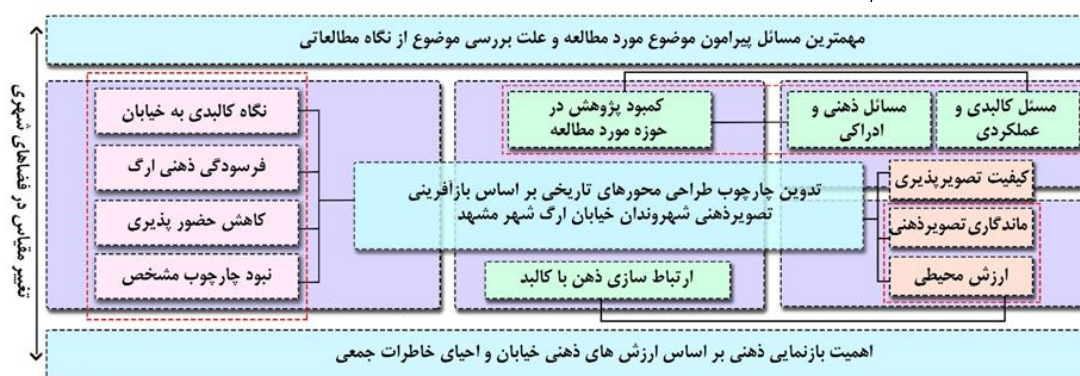
2014). دانستن دیدگاه‌ها و بازآفرینی تصاویر ذهنی مردم، ورودی ارزشمندی را برای حفاظت از منطقه میراث ارائه می‌دهد. امروزه خیابان‌های تاریخی شهر مشهد به دلیل فقدان خوانایی فضایی با توجه به چیدمان ارگانیک فضایی در وضعیت زوال قرار گرفته است. از این‌رو، سطح تعامل، تصویر ذهنی و درک افراد از محیط به تدریج کاهش یافته است (Huang et al., 2021:6). در طی سالیان گذشته، سرعت بالای زندگی شهروندان و توسعه روزافزون شهرها سبب از بین رفتن خاطرات و حافظه تاریخی شهروندان شده است و گویا به‌طور کامل به فراموشی سپرده شده است (Anabestani et al., 2022: 18). این موضوع باعث اختلالات ساختاری و وجود آلودگی‌های بصری-ذهنی در شهر شده است (Park, 2019: 5) با نگاهی کوتاه و تأمل‌انگیز به وضعیت معماری و جداره‌های شهری که اولویت تصویر ذهنی در ذهن مخاطب از شهر هستند، عدم هویت و انسجام به‌طور واضح قابل مشاهده است (Koivisto, 2022: 12). فقدان ارزش ذهنی در ساختمان‌ها و جداره‌های شهری منجر به لجام‌گسیختگی بصری می‌شود (Sewasew & Tesfamariam, 2023) و تأثیر منفی بر سلامت روانی شهروندان دارد (Partovi et al., 2012: 3). شلوغی ذهنی منجر به ایجاد استرس در بستر فضاهای

شهری می‌شود (Pearson, 2020; Siragusa, 2018). مطالعات متعددی در مورد ارتباط تصاویر ذهنی و محورهای تاریخی انجام نشده است، اما برخی از آن‌ها در این مقاله بررسی شده است تا خلأ علمی موجود در دو بعد نظری و عملی تشخیص داده شود. یکی از مهم‌ترین آن‌ها، نبود چارچوب طراحی خیابان‌های تاریخی با تأکید بر تصویر ذهنی شهروندان است. شهر مشهد به دلیل حافظه و ساختار قوی تاریخی-فرهنگی، دارای محورهای قدیمی و تاریخی متعددی است که اولین موضوعی که در عبور از آن، ذهن شهروندان و مخاطبان را درگیر می‌کند، جداره‌های متنوع با سبک‌های متفاوت و باقی‌مانده از قلب تاریخ است. بخش مهمی از ارزش‌های فرهنگی، حافظه تاریخی و تصویر ذهنی شهروندان را در ذات خود جای داده است. یکی از مهم‌ترین چالش‌هایی که این

شود، اما مبنی بر ادعان بسیاری از افراد قدیمی شهر، مرمت‌ها به‌صورت تک ساختاری بر روی بناها صورت گرفته است. عدم توجه به ارزش‌های ذهنی در جداره‌ها و نبود پیوستگی در آن، سبب گسست عمیقی در تصویر ذهنی شهروندان شده است و نمی‌تواند خاطرات آن دوران را برایشان بازسازی کند. ارگ، یکی از ویژه‌ترین خیابان‌های مشهد است، خیابانی تاریخی و صد ساله که البته در طول این سال‌ها بخش زیادی از هویت تاریخی و بافت خودش را از دست داده و این خیابان امروز با آن خیابان ارگی که مردم با سینماها، کافه‌ها، تئاترهاش و غیره می‌شناختند، بسیار تفاوت دارد. ماجرای بازسازی ارگ به دلیل اهمیتش بارها و بارها مطرح و رسانه‌ای شده، اما هیچ‌وقت به سرانجام نرسیده است.

روزها گریبان‌گیر مشهد و ارزش‌های تاریخی آن شده است، توسعه مدرن شهر و در نتیجه آن، حذف یا تخریب گسترده این جداره‌های واجد ارزش شهری است که در پس آن بخش مهمی از تصویر ذهنی تاریخی و روایت‌های گذشته شهر در حال از بین رفتن است. یکی از این خیابان‌های مهم تاریخی، محور ارگ (بخشی از امام خمینی^(۵) کنونی) واقع در منطقه ۸ مشهد و در قلب یکی از هسته‌های اولیه شهر است که بسیاری از شهروندان قدیمی مشهد از آن تصویر ذهنی قوی و حافظه تاریخی دارند؛ محوری که در گذشته محل تعاملات و تفریح بسیاری از ساکنان بود. وجود باغ ملی، سینما، هتل پارس، خانه ملک، اولین بانک مشهد و همچنین جداره‌های نرم و سخت در این فضا، بخش مهمی از فضاهای شهری دارای ارزش معنایی در مشهد را شامل می‌شود. با گذشت زمان سعی شد بسیاری از این جداره‌ها مرمت و بازسازی

تصویر ۱: مهم‌ترین مسائل پیرامون حوزه بازآفرینی تصویر ذهنی در محورهای تاریخی (مأخذ: نگارندگان)

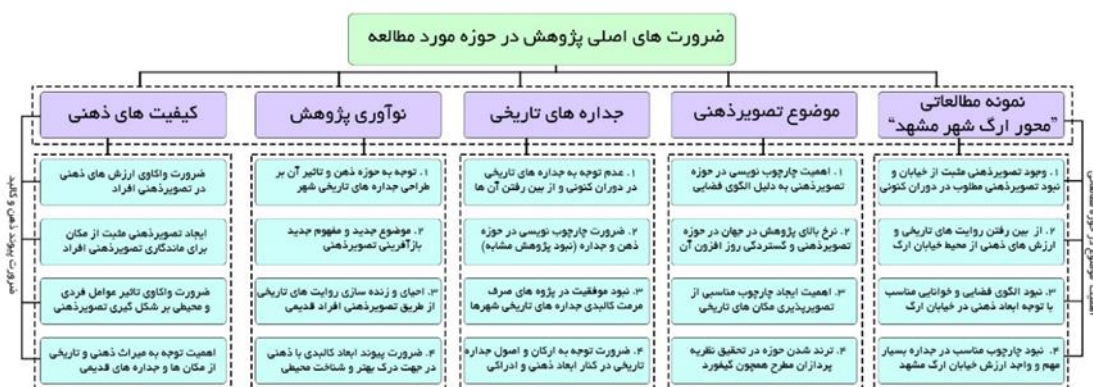
شهر مشهد با سرعت زیادی در حال تغییر الگوی فضایی و ذهنی شهروندان در این شهر است [Vahidbafandeh](#) (Imani, 2033: 4). شهر مشهد از جمله شهرهایی است که به دلیل تخریب گسترده و ایجاد شریان‌های جدید و آسیب‌های توسعه‌یافتگی، بسیاری از جداره‌های تاریخی خود را از دست داده است و تصویر ذهنی مردم دچار گسست عمیقی شده است، چنانکه به‌زودی شاهد از بین رفتن تصویر ذهنی باقی‌مانده در نسل‌های قدیم و عدم انتقال این ارزش‌ها به نسل‌های جدید خواهیم بود. در سال‌های گذشته شهرداری مشهد تلاش کرده است برخی از فضاها را بازطراحی و مرمت کند، اما به دلیل عدم توجه به ساختارهای بازآفرینی از طریق تصویر ذهنی بالأخص

بسیاری از نظریه‌پردازان مهم از جمله لینچ (۱۹۶۰)، نسر (۱۹۷۵)، ایلپارد (۱۹۶۰)، شولتز (۱۹۷۵) و گیفورد (۲۰۲۰)، به اهمیت ثبات حافظه تاریخی و ارزش‌های ذهنی-بصری در قالب تصویر ذهنی تأکید کرده‌اند. به‌طوری‌که حبیبی اشاره دارد: «شهری که فاقد حافظه تاریخی باشد در آن حیات مدنی و اجتماعی شکل نخواهد گرفت و ما شاهد یک مجموعه گسترده مسکونی خواهیم بود که فاقد ویژگی‌های شهری است». در همین راستا می‌توان نتیجه گرفت که با رشد شتابان شهرها و تخریب گسترده بسیاری از آثار تاریخی و هویتی در شهرها به دلیل جذابیت-های دوران مدرن، به‌زودی شاهد از بین رفتن ارزش‌های تاریخی خواهیم بود؛ موضوعی که در دهه‌های گذشته در

از دو طریق سیر تحول زمانی و جزئیات تصاویر مورد واکاوی دقیق قرار گیرد. شایان ذکر است که هدف این پژوهش سنجش و ارزیابی تصویر ذهنی شهروندان از محورهای تاریخی در خیابان ارگ شهر مشهد است. این پژوهش به دنبال پاسخ به این پرسش است: مؤثرترین مؤلفه‌ها و شاخص‌ها برای بازآفرینی تصویر ذهنی شهروندان در محورهای تاریخی، شامل چه مواردی می‌شود؟

نسل‌های قدیمی توانسته است حس تعلق و کیفیت قبلی آن را بازگرداند که علت آن، عدم اهتمام و توجه به بعد ذهنی و واکاوی درست شناختی از محیط بوده است. در این مطالعه، سعی شده است در ابتدا مؤلفه و شاخص‌های مرتبط با حوزه، موردشناسایی و واکاوی قرار گیرد و سپس با استفاده از آزمون‌های مرتبط در محور ارگ چارچوب نظری مورد آزمایش قرار گیرد و در نهایت با استفاده از تحلیل کیفی سعی گردیده تصاویر ذهنی در دوره‌های گوناگون برداشت و

تصویر ۲: ضرورت اصلی پژوهش در حوزه بازآفرینی تصویر ذهنی در محورهای تاریخی با توجه به نمونه ۸ مطالعاتی (مآخذ: نگارندگان)

پیشینه پژوهش

در راستای رویکرد موضوعی پژوهش، تحقیقات گوناگونی انجام شده است. خلق مفهوم و عبارت «تصویر ذهنی» به صورت علمی اولین بار توسط جان تیندال در ۱۸۷۰م به نام «استفاده علمی از تخیل» در سخنرانی او مطرح شد (Brant, 2013:12). بعد از آن فیلسوفانی مطرحی همچون جورج برکلی و دیوید هیوم و روانشناسی تجربی اولیه مانند ویلهلم وونت و ویلیام جیمز ایده‌ها را به طور کلی تصورات ذهنی می‌دانستند. با جمع‌بندی تعاریف ارائه شده از آن (Jász, 2018; ;Badami, 2022:17; Lynch, 1968:21) Ghioca, 2014; Artemenko & Artemenko, 2018; Cheng, 2022; Liu et al., 2016; Pearson, 2015; Colombo, 2012; Richardson, 1969; Finke, 1989; Thomas, 2003; Bensafi et al., 2003; Egan, 1992) می‌توان تصویر ذهنی را این‌گونه تعریف کرد:

شکلی از بازنمایی درونی، ذهنی یا عصبی هستند. در فلسفه ذهن، علوم عصب‌شناسی و علوم شناختی، تصویر ذهنی به تجربه‌ای گفته می‌شود که در اغلب موارد، به طور قابل توجهی به تجربه «درک» یک شی، رویداد یا صحنه مربوط می‌شود و در واقع در حواس انسانی ریشه ندارد (Kosslyn et al., 2001; Vahid bafandeh & Imani, 2023). اساس بیولوژیکی و شناختی تصویرسازی ذهنی به طور کامل درک نشده است، مطالعات با استفاده از بازنمایی ذهنی نشان داده‌اند که هسته ژنیکوله جانبی و ناحیه میانی قشر بینایی در طی کارهای تصویرسازی ذهنی فعال می‌شوند (Machine et al., 2002). ما به عنوان انسان، این توانایی را داریم که با چشم ذهن ببینیم و در غیاب ورودی بصری، تجربه‌ای ادراکی داشته باشیم که این موضوع در فضاهای شهری نیز نمود دارد.

جدول ۱: بررسی تعاریف و موضوعات اصلی در حوزه تصویر ذهنی و ارتباط آن با حوزه شهری از منظر مفاهیم کلیدی (مأخذ: نگارندگان)

صاحب نظر	مفاهیم کلیدی مطرح شده / گویه‌ها	محتوای ارتباطی / مفاهیم کلیدی	منابع
عوامل بیولوژیکی Tabi et al:2022	اساس بیولوژیکی برای تصویرسازی ذهنی در بخش‌های عمیق‌تر مغز در زیر نئوکورتکس یافت می‌شود. در پژوهش وی مطالعه بزرگ با ۲۸۵ شرکت‌کننده انجام شد که ارتباط بین معیار تثبیت شده تصویرسازی ذهنی بصری و حجم ساختارهای مغز از جمله هیپوکامپ، آمیگدال، قشر حرکتی اولیه، قشر بینایی اولیه و شکنج دوکی شکل را بررسی کرد. نتایج نشان‌دهنده آن است که همبستگی مثبت قابل توجهی را بین وضوح تصویر بصری و حجم هیپوکامپ و قشر بینایی اولیه یافتند.	تأثیر حواس بینایی بر تصویرسازی ذهنی اساس بیولوژیکی تصویر ذهنی ایجاد عوامل محرک بنایی در فضاهای شهر تنوع رنگ و تضاد بصری در فضاها استدلال تصویر ذهنی بر اساس داده‌ها	(فمنانو) همکاران، (۱۹۵۹)، (ریچاردستون و همکاران، ۱۹۶۹)، (کولن و میتیر، ۲۰۱۱) (گوارنا، ۲۰۱۹)، (لی، ۲۰۲۲)
عوامل عصب‌شناسی Kosslyn:2022	تصویر ذهنی توانایی ایجاد بازنمایی ذهنی از چیزها، افراد و مکان‌هایی است که در میدان بصری فرد وجود ندارند. این توانایی برای حل مسئله، حافظه و استدلال فضایی بسیار مهم است. دانشمندان علوم اعصاب دریافته‌اند که تصویرسازی و ادراک در بسیاری از بسترهای عصبی مشابه، یا مناطقی از مغز که در طول تصویرسازی و درک عملکرد مشابهی دارند، مانند قشر بینایی و نواحی بینایی بالاتر، مشترک هستند. ۱۱ ناحیه قشری و زیرقشری در دو طرف عصب وجود دارد که در هنگام دست‌کاری یک تصویر بصری در مقیاسه با زمانی که تصویر بصری به‌تازگی حفظ شده بود، فعالیت بیشتری را نشان دادند و تصویر ذهنی ماندگارتری را ایجاد می‌کنند.	بازنمایی ذهنی و تخیل در شهر اهمیت استدلال فضایی در شهر فرآیند تأثیر ادراک در شکل‌گیری تصویر اهمیت قشر بنایی در تصویر ذهنی تأثیر زمان بر تصویر بصری اهمیت زمان در ماندگاری تصویر ذهنی (اهمیت بالا زمان در خیابان-محیطی) های تاریخی شهر و ادراک بهتر	(کولیسین، ۱۹۹۴)، (وحیدبافنده و همکاران، ۱۴۰۲)، (گوارنا، ۲۰۱۹)، (لینج، ۱۹۷۵)، (کولن و میتیر، ۲۰۱۱) (گوارنا، ۲۰۱۹)، (لی، ۲۰۲۲)، (لوی، ۲۰۲۲)
دیدگاه علوم شناختی Kind:2014	نمایش‌های ذهنی با تصاویر ذهنی امکان نمایش چیزهایی را که هرگز تجربه نشده‌اند و همچنین چیزهایی که وجود ندارند را امکان‌پذیر می‌کند. احتمالاً تصاویر دیداری به خاطر افراد می‌آیند، اما ممکن است تصاویر ذهنی شامل بازنمایی در هر یک از روش‌های حسی مانند شنوایی، بویایی یا چشایی باشد. استفان کوسلین پیشنهاد می‌کند که از تصاویر برای کمک به حل انواع خاصی از مشکلات استفاده شود. ما می‌توانیم اشیای موردنظر را تجسم کنیم و تصاویر را به صورت ذهنی برای حل آن نشان دهیم.	نمایش ذهنی تصاویر فضاهای شهری اهمیت بالا تصاویر دیداری اهمیت حواس انسانی در تصویر ذهنی تجسم‌پذیری فضاهای شهری بازنمایی ذهنی در فضاهای شهری تجربه حضور در مکان برای ادراک بهتر	(فمنانو) همکاران، (۱۹۵۹)، (ریچاردستون و همکاران، ۱۹۶۹)، (کولن و میتیر، ۲۰۱۱) (گوارنا، ۲۰۱۹)، (لی، ۲۰۲۲)
دیدگاه روان‌شناسی محیط Gifford,2023	تصویرپذیری کیفیت یک مکان است که آن را متمایز، قابل تشخیص و به‌یادماندنی می‌کند. شخصیت و هویت شهرها را مشخص می‌کند. با این حال، گسترش سریع توسعه شهری بر تصویر شهر و بافت آن در مقیاس بزرگ تأثیر می‌گذارد و زندگی فرهنگی محلی شهرها را به‌عنوان از دست دادن	فرآیند تعاملی دوطرفه ناظر و محیط اهمیت بروز تصاویر شهر اهمیت زندگی محلی بر تصویر ذهنی	(لاوربتا، ۲۰۲۲)، (ایمانی شاملو، ۱۴۰۲)، (مینگالیو، ۲۰۲۱)

	دیدگاه شهرشناسی		دیدگاه فلسفی نسبت به ریشه تصویر ذهنی سایر دیدگاههای فلسفی
<p>(الکساندر و همکاران، ۱۹۷۷؛ کالن، ۱۹۶۱؛ جاکوبز، ۱۹۶۱؛ لینچ و همکاران، ۱۹۶۰)</p>	<p>کیفیت قابل تشخیص و به یادماندنی شخصیت و هویت شهر از بین رفتن تصاویر شهر در اثر توسعه</p>	<p>بیشتر بافت‌های تاریخی خود تغییر می‌دهد. این‌ها به تدریج تصاویر شهرها را از بین می‌برد. تصویر یک شهر نتیجه فرآیندهای تعاملی دوطرفه بین ناظر و محیط است.</p>	
<p>(اپلیارد، ۱۹۶۰)، (لوچین، ۲۰۲۳)، (الزلی، ۲۰۱۹)، (فمنو و همکاران، ۱۹۵۹)، (ریچاردستون، ۱۹۶۹)</p>	<p>الگو و تجربیات فضایی در تصویر ذهنی درک مضامین در تصویر ذهنی شخصیت مستقل شهر در تصویر ذهنی ارائه ذهنیت از فضاهای شهری دانش تصویر ذهنی و راهنمایی کاربران</p>	<p>تصاویر ذهنی نقش بسزایی برای تولید تصاویر گروهی، الگوها، تجربیات فضایی توسط اکثر ساکنان از شهر دارند و بر درک مضامین فرهنگی فعلی، حفظ هویت شهر، شخصیت مستقل نقش اساسی دارد. تصاویر ذهنی دانشی هستند که کاربران را نیز راهنمایی می‌کنند و از آن‌ها می‌توان در جهت تصمیم‌گیری درست و مطلوب با ارائه یک ذهنیت در فضاهای شهری استفاده کرد.</p>	Yahidi & Imani, 2023
<p>(فمنو و همکاران، ۱۹۵۹)، (ریچاردستون و همکاران، ۱۹۶۹)، (کولینسن، ۱۹۹۴)، (وحیدبافنده و همکاران، ۱۴۰۲)</p>	<p>واقعیت فضاهای شهری معادل تصویر ذهنی نقش شدت و اثر تصاویر بر ذهن مفهوم تصویرسازی ذهنی نقش تخیل فردی در تمایز ذهنی تفاوت دنیای کلاسیک و مدرن مفهوم دانش محوری در تصویر ذهنی</p>	<p>تصاویر ذهنی موضوع مهمی در فلسفه کلاسیک و مدرن هستند، زیرا در مطالعه دانش محوری هستند. اسقف جورج برکلی، فیلسوف قرن هجدهم میلادی، ایده‌های مشابهی را در نظریه ایدئالیسم خود مطرح کرد. برکلی اظهار داشت که واقعیت معادل تصاویر ذهنی است. تصاویر ذهنی ما کپی واقعیت مادی دیگری نیستند، بلکه خود واقعیت هستند. با این حال، برکلی به شدت بین تصاویری که از نظر او دنیای بیرونی را تشکیل می‌دهند و تصاویر تخیل فردی تمایز قائل شد. به عقیده برکلی، تنها این دومی‌ها به معنای امروزی این واژه «تصویرسازی ذهنی» در نظر گرفته می‌شوند.</p>	George Berkeley
<p>(کالن، ۱۹۱)، (بادامی، ۲۰۲۲)، (لی، ۲۰۲۳)، (چانگ و همکاران، ۲۰۱۹)، (لینچ، ۱۹۷۵)، (زیوک، ۱۹۸۰)، (اپلیارد، ۱۹۶۰)، (لوچین، ۲۰۲۳)، (الزلی، ۲۰۱۹)، (فمنو و همکاران، ۱۹۵۹)</p>	<p>داده‌های حسی دردناک و تصویر منفی اهمیت بازنمایی ذهنی در شهر تجربه زیست و ارتباط با فضای شهر درک درونی تصاویر ذهنی و عمق ماندگاری ایجاد الگوهای ذهنی در طول زمان مفهوم تار و پود در تصویر ذهنی واکاوی مفهوم ارزش ذهنی چشم ذهن و تصویر ذهنی (ارتباط میان تصویرسازی ذهنی تا ایجاد تصویر ذهنی ماندگار از فضاهای شهری)</p>	<p>۱. ساموئل جانسون، نویسنده بریتانیایی قرن هجدهم میلادی، ایدئالیسم را نقد کرد و در مقابل آن مطرح کرده بود که مفهومی به نام بازنمایی ذهنی وجود دارد که توضیح ضعیفی از داده‌های حسی دردناکی است که او به‌تازگی تجربه کرده بود. ۲. دیوید دویچ به اعتراض جانسون به ایدئالیسم در تار و پود واقعیت می‌پردازد، زمانی که می‌گوید، اگر ارزش تصاویر ذهنی خود از جهان را بر اساس کیفیت و کمیت داده‌های حسی که آن‌ها می‌توانند توضیح دهند قضاوت کنیم، با ارزش‌ترین تصویر ذهنی یا توری آنچه ما در حال حاضر داریم این است که جهان وجود مستقل واقعی دارد و انسان‌ها با ساختن و تطبیق الگوهایی از تصاویر ذهنی برای توضیح آن با موفقیت تکامل یافته‌اند. ۳. منتقدان رئالیسم علمی می‌پرسند که درک درونی تصاویر ذهنی، در واقع چگونه رخ می‌دهد و اشاره به چشم ذهن و تصویر ذهنی دارند.</p>	

فضاهای شهری تاریخی از جمله محورهای تاریخی به دلیل خلق مفهوم خاطرات جمعی که متأثر از تصاویر ذهنی هستند، نقش اساسی در ایجاد حافظه جمعی مثبت از مکان دارند و سبب ارتقای کیفیت فضاهای تاریخی می‌شوند (Borbála, 2018). از جمله پژوهش‌های متأخری که در این حوزه صورت گرفته است می‌توان به موارد زیر اشاره نمود. در پژوهشی تحت عنوان «واکاوی اثر تغییرات کالبدی بافت تاریخی بر حافظه تاریخی شهروندان» بر روی پارادیم فضا-زمان در این حوزه تأکید داشته و به صورت صریح بیان داشتند که در درواقع خلق فضایی متناسب با تصویر ذهنی شهروندان ضمن حفظ بافت‌های تاریخی هماهنگ با خاطرات جمعی و هویت شهروندان، هدف اصلی از تغییرات کالبدی است، اما درواقع، تغییرات کالبدی ضمن اینکه باعث تغییر در ساختار شهرها می‌شوند، بخشی از حافظه تاریخی شهروندان را نیز دستخوش تغییرات قرار می‌دهند (Behzadfar et al., 2019). همچنین، وحیدبافنده و ایمانی شاملو (۱۴۰۲) در پژوهشش از زاویه مهم دیگری به مسئله توجه داشتند. آنان با استفاده از ابزار مرور سیستماتیک به تدوین مدل مفهومی در حوزه بازطراحی جدارۀ محورهای تاریخی از منظر بازآفرینی تصویر ذهنی شهروندان پرداختند و به اهمیت رخداد معنا در این حوزه اشاره مستقیم داشتند. نتایج پژوهش آنان نشان می‌دهد که مؤلفه‌هایی از قبیل خوانایی محیطی، معناگرایی، تداوم حس مکان، هویت مکانی، ارزش درونی و کیفیت حس زمان، تأثیر مستقیمی بر افزایش ماندگاری تصویر ذهنی در این حوزه دارد (Vahidbafandeh & Imani, 2033: 10). پژوهش عبداللهی و همکاران (۱۳۹۲) نیز بر اهمیت نماهای تاریخی بر شکل‌گیری تصویر ذهنی شهروندان تأکید دارد. بر اساس نماهای خارجی بر اساس محور فرم و کیفیت، مهم‌ترین مؤلفه ارزیابی و تأثیرگذاری بر تصویر ذهنی شهروندان در معماری تلقی می‌شود. ارنواتی (۲۰۲۰) در پژوهشی مؤثر و مرتبط با موضوع بر ماهیت موضوع «تصویرپذیری یک خیابان تاریخی و تأثیر آن بر ترجیح مردم» متمرکز شد. پژوهش او نتایج جالبی

به همراه داشت، به طوری که خیابان‌های تاریخی به دلیل ارتباط مستقیم با تجربه کاربر و احساس تعلق مکانی، تأثیر مستقیم در ماندگاری تصویر ذهنی از فضا دارد (Ernawati, 2020: 4). مطالعات متعدد نشان داد که دانش شناختی در ساختار تصاویر ذهنی که درک آن نسبتاً آسان است، منسجم‌تر انجام می‌شود. به عبارت دیگر، تصاویر ذهنی بازتابی از زندگی در ذهن یک فرد است که هر لحظه می‌توان جنبه خاصی از آن را انتخاب و بررسی کرد. بر این اساس، شناخت فضایی تصاویر ذهنی نقش غیرقابل‌انکاری در احیای انگیزه درونی شهروندان برای بازآفرینی فضاهای شهری تاریخی دارد (Le, 2021; Kertész et al., 2022). در مطالعاتی که توسط هلنر (۲۰۲۱)، ساوکی (۲۰۱۸)، ایرلنا (۲۰۱۶)، اصغرزاد (۲۰۲۲) و گیفورد (۲۰۲۲) انجام گردیده، تأکیدی بر موضوع مهم در حوزه‌های تاریخی شهر بالأخص خیابان‌ها شده است. ادبیات قبلی در حوزه تصاویر ذهنی بیان کرده است که وابستگی زیاد افراد به فضاهای تاریخی، عمیقاً در تصاویر ذهنی آنان تأثیر گذاشته است و بر این اساس، مفهوم تصویرپذیری ذهنی به منظور ارتباط بین الگوهای سنتی خیابان و شناخت انسان توسعه یافته است. در پژوهشی دیگری که توسط کوسو اوغلو و اوند (۲۰۱۵) انجام گردیده، اشاره مستقیم به جنبه‌های ذهنی و عینی خوانایی فضایی در خیابان‌های تاریخی شده است، به طوری که عواملی همچون پیچیدگی چیدمان و برجسته بودن نشانه را به عنوان مهم‌ترین موضوعات مطرح کرده است. یکی از بهترین مطالعات در این حوزه، توسط پوردیهیمی و همکاران (۱۳۹۶) انجام شده است. آنان بیان داشته‌اند که از طریق مفهوم ذهنی، انسان فرم را از زمینه آن جدا می‌کند و شکل، رنگ و بافت آن را مورد مشاهده قرار داده و وضعیت و حالت آن را از طریق شناخت تشخیص می‌دهد و از خواص و کیفیت‌هایی که به او مربوط می‌شود، ادراک پیدا می‌کند. انسان همچنین می‌تواند فرم را از طریق اندازه، شکل ظاهری، استحکام، بافت، وسعت و غیره به سرعت

ادراک کرده و دسته‌بندی نماید (Pordiehimi et al., 2017).

مبانی نظری

خیابان‌های تاریخی به دلیل وجود ارزش تاریخی، شهری، معماری، اقتصادی و اجتماعی، مهم‌ترین اجزای و میراث عظیم فرهنگی یک شهر محسوب می‌شوند، اما امروزه در پرتو تحولات سریع اخیر، بسیاری از آن‌ها اهمیتشان را از دست داده و مورد استفاده غیررسمی بسیاری قرار گرفته و تصویر ذهنی خود را از دست داده‌اند (Cheng, 2022). بنابراین، باید بر این نکته تأکید کرد که خیابان‌های تاریخی شهر همواره میزبان جریان زندگی بوده‌اند و این پویایی تا به امروز نیز ادامه داشته است (Ghioca, 2014:5). در همین راستا، شورای بین‌المللی بناها و محوطه‌ها (ایکوموس) محورهای شهر تاریخی را به‌عنوان جوهره شهرها معرفی کرده است، به‌گونه‌ای که ویژگی‌های تاریخی شهرها در قالب مجموعه‌ای از عناصر کالبدی و معنوی تجلی می‌یابند و تصویر و الگوی شهری را شکل می‌دهند (Abou El-Haggag Mehanna & Abou El-Haggag Mehanna, 2019).

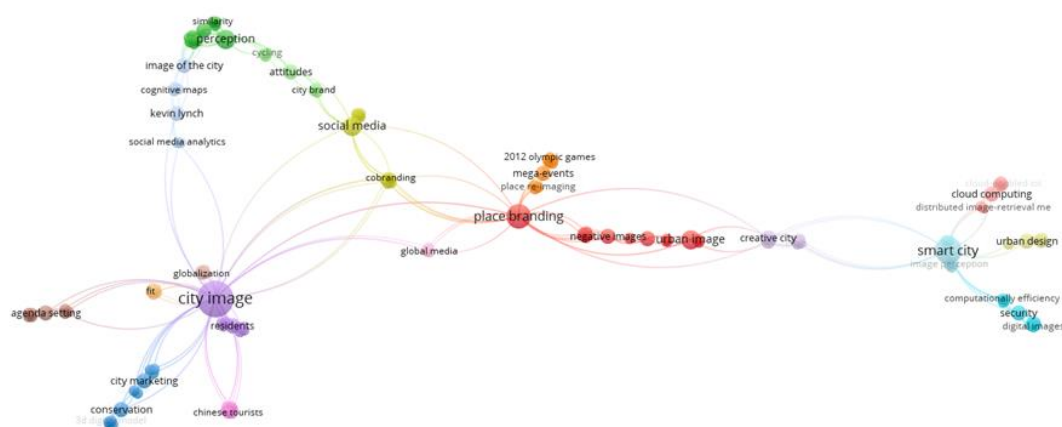
سهولت دسترسی به ارزش‌های تاریخی شهر و ماندگاری آن در تصویر ذهنی شهروندان، سبب تداوم تاریخی و افزایش حس تعلق شهروندان نسبت به مکان می‌شود. در همین راستا، نقش خیابان‌ها و محورهای تاریخی به دلیل وجود ارزش‌های ذهنی و بازنمایی آن در ذهن انسان، دارای اهمیت فراوانی است، به طوری که ارتونی (۲۰۲۰) تأکید دارد تصویر ذهنی نقش اساسی در حفظ یک منطقه تاریخی مانند محورهای تاریخی دارد، زیرا وجود یک خیابان تاریخی به کنش متقابل جامعه از منظر دل‌بستگی مکانی اشاره مستقیم دارد. مفهوم انتقادی در کیفیت طراحی شهری در محورهای تاریخی، تصویر ذهنی آن است. بر اساس فرهنگ‌نامه اکسفورد، تصویر ذهنی به‌عنوان بازنمایی چیزی یا شکل بیرونی در هنر تعریف می‌شود. در بافت یک محور تاریخی با کیفیت تصویرپذیری بالا، تصویر با کیفیتی را برای افرادی که آن را تجربه می‌کنند، ارائه می‌دهد. مکانی که کیفیت

تصویرپذیری را در ذات خود دارد، دارای ویژگی قابل تشخیص، متمایز و به‌یادماندنی است که به بیان گیفورد (۲۰۲۲) مهم‌ترین موضوعی است که در یک فضای تاریخی تلقی می‌شود. علاوه بر این موضوعات، مطالعات قبلی نشان می‌دهد، مکانی که دارای تصویر ذهنی مثبت است در سازمان فضایی خود احساس خاصی را برمی‌انگیزد، توجه را به خود جلب می‌کند و تأثیر عمیقی ایجاد می‌کند و در محورهای تاریخی همه این ویژگی‌های بروز پیدا می‌کند (Kertész & Alamoush, 2021).

به بیان کوین لینچ (خالق واژه تصویر شهر در ادبیات مطالعات شهری)، در یک شهر یا مکان قابل تصویر، افراد می‌توانند به‌سرعت عناصر منطقه را شناسایی و گروه‌بندی کنند تا یک الگوی واضح تشکیل دهند. او برای اولین بار روانشناسی محیطی را وارد تحلیل شهری و طراحی شهری کرد و منظر شهری را به پنج عنصر (راه، گره، لبه، نشانه، حوزه) تقسیم‌بندی نمود و بیان داشت که درک جمعی از این پنج عنصر می‌تواند تصویر مثبتی از یک فضای شهری ایجاد کند (Tang, et al., 2023). از زاویه دیگر افراد هنگام بازدید از سایت می‌توانند جنبه‌های مختلف سایت‌ها را مستقیماً تشخیص دهند (Colombo, 2012). وقتی همه عوامل به‌خوبی مدیریت شوند، منطقی است که مکان به‌طورکلی مکانی دلپذیر است. در همین راستا، جذابیت‌های بصری یک منطقه قابل تصویر به‌نوبه خود باعث جذب افراد برای ورود به فضا و ماندن در آن می‌شود. همچنین، ویژگی‌های محیط فردی ممکن است چیز زیادی در مورد تجربه کاربر در خیابان‌های تاریخی نمایش ندهد و این ادراکات محیطی در ارتباط با تصویر ذهنی هستند که رابطه پیچیده با ویژگی‌های مکانی دارد (Tang, et al., 2023: 4).

خیابان‌های تاریخی دارای نشانه‌ها و نمادهای عمیقی هستند (Liu, 2018: 8) که خیابان را برای افراد خوانا کرده و سطح دانش بصری آن‌ها را ارتقاء بخشد و حس حضور مطلوب را در فضاهای شهری ایجاد کرده است. در همین

اولیه شهری است که در بخش‌های قدیمی شهر واقع شده است و به دلیل ساختار تاریخی و اهمیت فرهنگی-اجتماعی در فرآیند پایداری تصویر ذهنی از یک شهر دارای اهمیت بسیار زیادی است [Hassett, Lord, & Hampton, \(2022\)](#).

تصویر ۳: ترسیم نمودار وس ویور حوزه تصویر ذهنی و ارتباط‌سازی میان مفاهیم اصلی از طریق پایگاه اطلاعاتی الزویر (مأخذ: نگارندگان)

بارزی دارد، زیرا اثر زمانی عمیقی در آن ایجاد شده است. تصویر ذهنی عنصر مهمی در روانشناسی محیطی بوده و سبب توسعه تحقیقات در حوزه نقشه‌شناختی در دوران کنونی شده است [Sadalla et al., 1980, Couclelis et al., 1987, Tversky, 1993](#).

درنهایت باید بیان داشت که بر اساس نظریه بسیاری از محققان، محورهای تاریخی نقش اساسی در حفظ میراث فرهنگی و حفظ شخصیت یک شهر و شادابی آن دارد. همچنین، ابزار بسیار مهمی برای مدیریت ساختار و گردشگری فضایی شهر هستند. بر این اساس، تصویر محورهای تاریخی، نقش و بازتاب عمیقی برای حضور گردشگر در این فضاها دارد. بعضی از محورها به دلیل وجود حافظه تاریخی، خاطرات جمعی در ذهن نقش بسته شده‌اند که ماهیت فرهنگی یک شهر مدیون آن است. مفهوم بازآفرینی تصویر ذهنی توسط شهروندان به معنای یادآوری و بازنامی ذهنی تصویر ذهنی مثبت گذشته است [Cheng, \(2022\)](#).

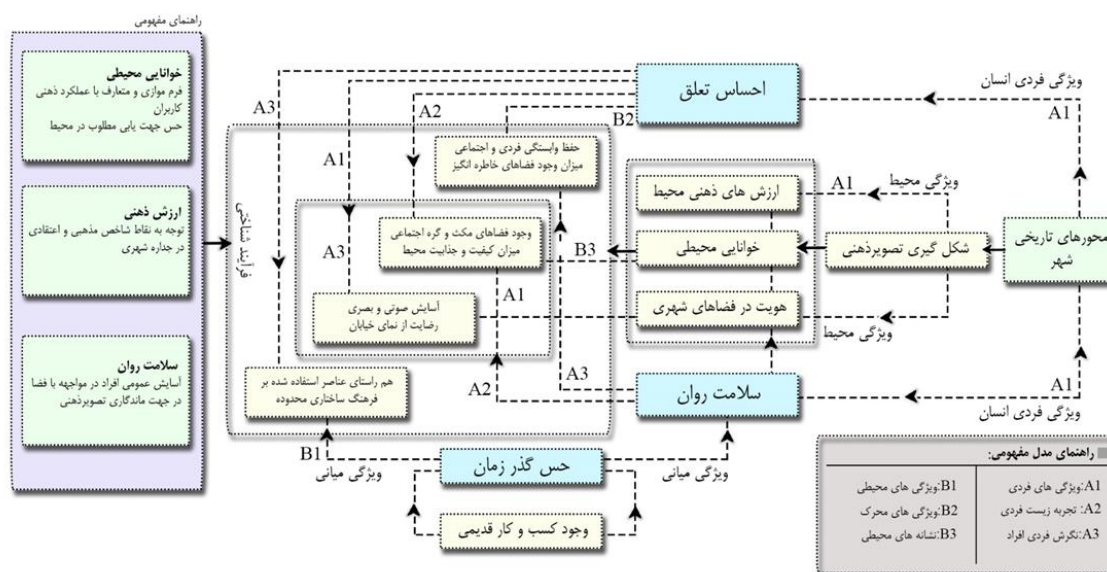
راستا، از آنجایی که خیابان‌های تاریخی دارای تنوعی از ارزش‌ها هستند و در برخی موارد در سیر تحولات زمانی این رخداد انجام شده ممکن است این ارزش‌ها با یکدیگر سازگار نباشند [Filomena & Manley, 2019: 9](#) و باید هنگام بررسی این فضاها مفاهیم و ویژگی‌های ذهنی شهروندان نیز در نظر گرفته شود. در این باره، خیابان‌های تاریخی شامل توسعه

بسیاری از محققان اشاره داشته‌اند که یک مکان خاص و آرایش آن‌ها توانایی جلب توجه، تحریک احساسات و ایجاد یک تصور دائمی را دارد که درنهایت ممکن است به مکان‌سازی منجر شود [Jiang & Kuang, 2023: 4](#). درواقع، عناصر محورهای تاریخی مانند معماری بومی، خیابان‌های باریک، نماهای استادانه و حتی تقارن دوطرفه، تأثیر قابل توجهی بر تصویرپذیری و تصویر ذهنی افراد دارند. علاوه بر این، نتایج پژوهش رویکردهای روان‌شناختی و شناختی در فضای شهری نشان می‌دهد که تصویرپذیری و خوانایی فضایی به‌عنوان عوامل تسهیل‌کننده تبدیل فضا به مکان نقش دارند [Lynch, 1981](#). بنا بر همین موضوع، فعالیت‌های فضایی روزانه ساکنان شهری از طریق ادراک خود از محیط بیرونی، همراه با تجربه ذهنی و احساسات، تصویری شناختی از شهر ایجاد می‌کنند. با انباشت زمان، برخی از تأثیرات به‌تدریج ساختاری منظم را تشکیل و سیمای شهر را شکل می‌دهد [Ernawati, 2019](#). این موضوع در فضاهای شهری تاریخی همچون خیابان‌های تاریخی نمود

جدول ۲: مؤلفه و معیارهای مؤثر بر شکل‌گیری تصویر ذهنی در محورهای تاریخی با تأکید بر مطالعات انجام‌شده (مأخذ: نگارندگان)

افراد	دسته‌بندی نوع ماهیت بیان‌شده	مفهوم و مؤلفه‌های مؤثر بر بازآفرینی تصویر ذهنی در محورهای تاریخی
وحیدبافنده و ایمانی شاملو (۱۴۰۲)	تصویر ذهنی با تأکید بر ابعاد معنایی	خوانایی محیطی / معناگرایی / تداوم حس مکان / هویت مکانی / ارزش درونی / احساس تعلق مکانی / کیفیت حس زمان / خلاقیت و نوآوری / غنای حسی / ماندگاری / وجود نشانه‌های کالبدی / توالی نشانه‌ها / فرم متعارف و موازی با عملکرد / توجه به دیدهای متوالی / حس جهت‌یابی مطلوب / ارزش‌های مذهبی و اعتقادی / حفظ وابستگی فردی و اجتماعی
عبداللهی و همکاران (۱۳۹۲)	تأکید بر تأثیر نمای محورهای تاریخی	سبک معماری نمای بنا / شکل نمای بنا / تزیینات نمای بنا / مواد و مصالح نمای بنا / رنگ نمای بنا / بافت نمای انبیه / ابعاد نمای بنا (ارتفاع و عرض) / های بصری
لنگرودی و همکاران (۱۴۰۱)	تأکید بر منظر ادراکی بر تصویر ذهنی	فرهنگ و تاریخ / مؤلفه‌های و تحولات اجتماعی / کاربرد قوانین هندسی در ادراک رابطه اجزای یک منظر / شفافیت / وحدت / تعادل / نظم / هویت و معنا / غنای حسی / دل‌بستگی به مکان / نشانه / تصویرپذیری / جهان‌بینی / خوانایی
ارنواتی (۲۰۲۲)	ترجیحات ذهنی	حس مکان / جذابیت محیطی / هویت مکان / ترجیح افراد / تصویرپذیری مکان / قدردانی محلی
اوینگ و هنری (۲۰۱۹)	کیفیت ادراک در تصویر ذهنی عمومی	تصویرپذیری / مقیاس انسانی / شفافیت / پیچیدگی / انسجام / خوانایی / پیوند / ارتباط‌پذیری / کیفیت طراحی محیط نبود یکنواختی / هارمونی / زیبایی بصری / سلامت روان / تعادل بصری
بتلی و همکاران (۱۹۹۵)	ابعاد زیباشناختی و تأثیر در تصویر ذهنی	خوانایی در فرم / تنوع و گوناگونی / انعطاف‌پذیری / انواع حس‌های انسانی / ترجیحات مردمی / احساس وحدت / یکپارچگی / خوانایی / چیدمان مناسب / غنای بصری / نشانه‌های شخصی / تنوع در حس‌های عمومی / ترجیحات عمومی افراد
لاواتی (۲۰۱۸)	تأکید بر ابعاد بصری	خلاقیت و نوآوری / وحدت / توازن / تضاد / ابهام / پیچیدگی / شگفتی / تکرار / هارمونی / ترکیب مناسب / تقارن
بنلی و همکاران (۲۰۲۲)	تأکید بر ابعاد معنایی در تصویر ذهنی	کیفیت ساختاری فضایی / احساس ادامه مسیر و رازآمیزی / نفوذپذیری به محور / تنوع فعالیتی. حس زمان / خوانایی / توالی نشانه / کیفیت جداره / کیفیت ساختاری و فضایی / وجود دیدهای متوالی / برگزاری رویدادها در محور
آموس راپاپورت (۱۹۹۵)	دیدگاه کثرت‌گرا نسبت به تصویر ذهنی	عناصر فضایی / ساختمان‌های منفرد / نشانه / حوزه / وجود سکانس‌های مطلوب / ساختار توپولوژیکی خوب / ارتباطات فضایی / تداوم حس زمان / حس تعلق مکانی / عوامل فردی
جک نسر (۱۹۹۸)	ریشه اجتماعی	طبیعی بودن / نحوه نگهداری / دل‌باز بودن / نظم / تداوم معنای تاریخی / نشانه فرهنگی / ارزش ذهنی
کاکاوند و همکاران (۱۳۹۲)	کیفیت محیط شهری و تصویر ذهنی	رضایت‌مندی از معیارهای محیطی / وضعیت بهداشتی محل سکونت / احساس نزدیکی با سایر محلات / تعاملات اجتماعی / علاقه به محل سکونت / خاطرات جمعی / زیبایی بصری / امنیت محله / حس شادی
اری و همکاران (۲۰۲۳)	کیفیت تصویرپذیری مکان شهری	نقاط شاخص اعتقادی / نشانه‌های کالبدی / آسایش صوتی و بصری / رضایت از نمای خیابان / فضاهای خاطره‌انگیز / احساس تعلق / وابستگی به محیط / وجود کسب کارهای قدیمی / حس زمان / وجود فضاهای مکت / وجود کسب کارهای قدیمی
وحیدبافنده و همکاران (۲۰۲۳)	مروری سیستماتیک بر روی موضوع تصویر ذهنی	ابعاد فرهنگی (رویداد محور بودن فضاها، تداوم خاطره جمعی، تعریف هسته فرهنگی)، ابعاد کالبدی (خوانایی و جهت‌یابی مطلوب، نشانه‌های کالبدی)، ابعاد فردی (ویژگی‌های شخصیتی، تجربه‌های پیشین)، ابعاد عملکردی (تنوع عملکردی، کاربری‌های منحصربه‌فرد)، ابعاد ذهنی (غنای حسی، گذر زمان)، ابعاد ارزشی (ارزش‌های تاریخی و اعتقادی) و ابعاد معنایی (تداوم معنای تاریخی، حس مکان) / تجربه زیست و تأثیر عوامل فردی در شکل‌گیری تصویر ذهنی

مطلبی و همکاران (۱۳۹۸)	تأکید بر ابعاد خوانایی در تصویر ذهنی	تعلق به مکان/ تعلق به اجتماع/ ارزیابی حسی/ تجربه فردی/ ارزیابی حسی/ ارزیابی اهمیت تاریخی/ ساختار/ ارزیابی کالبدی/ مؤلفه‌های زمانی/ ارزش‌ها/ هنجار/ تصویر ذهنی و زمانی/ حواس/ ادراک/ شناخت فضایی
------------------------	--------------------------------------	---

تصویر ۴: مدل مفهومی پژوهش بر اساس مطالعات انجام شده و همپوشانی اطلاعاتی (مأخذ: نگارندگان برگرفته از لینچ، ۱۹۶۰، کاتر و همکاران، ۲۰۱۸، گیفورد و همکاران، ۲۰۲۳، وحیدبافنده و ایمانی شاملو، ۱۴۰۲، ایزدی، ۱۳۹۸، مطلبی، ۱۳۹۸، لری، ۲۰۲۲)

روش‌شناسی

است. پس از گردآوری داده‌های میدانی از نرم‌افزار Spss برای تحلیل هر مؤلفه در نمونه‌های موردی، استفاده شده است بدین ترتیب که روش‌های آمار توصیفی، میانگین و انحراف معیار مورد استفاده قرار گرفته است و با توجه به نرمال بودن داده‌ها در نمونه موردی (خیابان ارگ شهر مشهد) از آزمون T تک نمونه‌ای بهره گرفته شد. همچنین، از روش ترکیبی برای توزیع و جمع‌آوری داده‌ها استفاده شده است، بدین‌صورت که بیشتر از ۱۲۹ پرسشنامه در خیابان ارگ به‌صورت میدانی (حضور در محلات) در نقاط مختلف محله به‌صورت تصادفی توزیع و پاسخ داده شده است. همچنین، بیشتر از ۲۵۵ پرسشنامه با استفاده از روش «پیمایش وب‌پایه» (پیمایش آنلاین و با استفاده از اینترنت) انجام شده است. بدین‌صورت که همان پرسشنامه میدانی به‌صورت آنلاین طراحی و در اختیار مخاطبان و گروه‌های مختلف ساکنان به‌صورت تصادفی قرار گرفت. در جهت پاسخ‌گویی کیفی و جامع به مؤلفه مهم گذر زمان از روش تحلیل کروکی استفاده شده است، بدین‌صورت که از جامعه آماری پژوهش (۳۸۴ نفر) خواسته شد تا کروکی (تصویر ذهنی) خود را

پژوهش حاضر به دلیل جایگاه و اهمیت برخورد مستقیم نمونه مورد مطالعه با تحلیل تصاویر ذهنی از نوع کاربردی و بر اساس ماهیت در میان تحقیقات توصیفی-تحلیلی قرار دارد و روش گردآوری اطلاعات نیز از نوع اسنادی-پیمایشی است. برای گردآوری اطلاعات از روش‌های کتابخانه‌ای و میدانی از قبیل پرسشنامه و مشاهده استفاده شده است. جامعه آماری پژوهش شامل تمامی افراد شهر مشهد (به دلیل مقیاس شهری نمونه موردی) است که در نظر گرفتن سطح خطای ۵٪ و از طریق فرمول کوکران برابر با ۳۸۴ نفر مشخص شده است. شیوه نمونه‌گیری با ابزار پرسشنامه و به‌صورت تصادفی ساده بوده است. تعداد سؤالات منطبق بر مدل مفهومی پژوهش برابر با ۱۸ سؤال بسته است که شامل: ۶ سؤال توصیف اجمالی از نمونه آماری (پاسخ‌دهندگان پرسشنامه) که شامل جنسیت، سن، میزان تحصیلات، نوع استفاده از خیابان، وضعیت شغلی، درآمد و سابقه سکونت است و معیارهای ارزش ذهنی، خوانایی، هویت، سلامت روان، احساس تعلق و حس زمان را مورد واکاوی قرار داده

یکدیگر ادغام و بخشی از سوالات به فرآیند اضافه و حذف شدند (روایی کیفی). همچنین، جهت اطمینان بیشتر و اعتبار سازه‌ای از تحلیل عاملی نیز استفاده شده که معنی داری آزمون بار تلت با $0,000\%$ برابر با $15362,003$ و KMO برابر با $0,934\%$ نشان از اعتبار آن است.

ویژگی‌های جمعیت‌شناختی

جامعه پژوهش مورد مطالعه، بعد از انجام مصاحبه و تکمیل پرسشنامه در بخش‌های گوناگون دسته‌بندی و در حدود 35% مردان و 65% زنان تشکیل شده است. همچنین، بیشترین فراوانی سن در بازه ۲۱ تا ۳۰ سال ($48/92\%$) و کمترین فراوانی در بازه ۱۰ تا ۲۰ سال ($5/98\%$) است. درباره نوع استفاده از خیابان نیز بیشتر افراد با هدف خرید (26%) به خیابان ارگ مراجعه کرده بودند. در ادامه نیز وضعیت شغلی افراد مورد واکاوی قرار گرفت و بدین ترتیب دانشجویان (26%) و کارمندان (24%) دارای بیشترین فراوانی است. در ادامه مطالعات نیز کمترین میزان تحصیلات متعلق به دسته کاردانی ($3/12\%$) و بیشترین نیز متعلق به کارشناسی ($49/21\%$) است. در نهایت، یکی از مهم‌ترین موضوعات، میزان آشنایی با محیط است که بر اساس مطالعات بسیار زیادی همبستگی با حوزه تصویر ذهنی دارد که در این موضوع بیشترین فراوانی در گزینه بالاتر از ۲۰ سال با ($0,30$) قرار گرفته است.

نسبت به خیابان ارگ شهر مشهد در پنج دهه (دهه ۳۰ تا ۴۰ شمسی، دهه ۴۰ تا ۶۰ شمسی، دهه ۶۰ تا ۸۰ شمسی، دهه ۸۰ تا ۹۰ شمسی و دهه ۹۰ تا ۱۴۰۰ شمسی) ترسیم کنند. در این بخش برخی از ترسیم‌کنندگان افراد قدیمی شهر مشهد بودند و نسبت به دوره‌های گوناگون این خیابان و سیر تحول آن تصویر ذهنی داشتند، اما برخی جوان‌تر و نسبت به یک یا دو دهه تصویر ذهنی داشتند و به همین دلیل برای هر دهه سعی شد تا جامعه آماری به 384 نفر در همان دوره زمانی برسد.

روایی و پایایی پرسشنامه

برای تأیید پایایی، پس از تکمیل پرسشنامه به وسیله ضریب آلفای کرونباخ انسجام درونی گویه‌ها مورد سنجش قرار گرفت و بر این اساس بیشتر از $0,7$ و برابر با $0,759$ که نشان از انسجام کافی و مناسب داخلی گویه‌ها با یکدیگر دارد. در همین راستا، نتایج آزمون تحلیل پایایی برای تمامی مؤلفه‌ها نیز بیشتر از $0,7$ بوده است. همچنین، در جهت تأیید روایی پرسشنامه و بررسی نظرات خبرگان پنل متخصصین به وسیله در جریان قرار گرفتن اساتید مرتبط با حوزه (۸ متخصص شامل اساتید، اعضای هیات علمی و افراد دارای دکترای تخصصی مرتبط با حوزه) انجام شد. بدین‌صورت که بعد از طراحی پرسشنامه و قبل از توزیع آن در بین جامعه مورد مطالعه توسط آنان مورد واکاوی قرار گرفت و ۵ سؤال با

جدول ۳: ویژگی‌های جمعیت‌شناختی نمونه‌های پژوهش مورد مطالعه در حوزه تصویرشناختی و برداشت تصویر ذهنی شهروندان ($N=384$)

ویژگی‌ها	گزینه	تعداد	درصد	ویژگی‌ها	گزینه	تعداد	درصد
جنسیت	مرد	۱۳۴	۳۴,۹۰	وضعیت شغلی	دانش‌آموز	۵۴	۰/۱۴
	زن	۲۵۰	۶۵/۱۰		دانشجو	۱۰۲	۰/۲۶
سن	۱۰ تا ۲۰ سال	۲۳	۵/۹۸		کارمند	۹۳	۰/۲۴
	۲۱ تا ۳۰ سال	۱۸۸	۴۸/۹۲		آزاد	۵۳	۰/۱۴
	۳۱ تا ۴۰ سال	۲۷	۷/۰۳		بازنشسته	۱۲	۰/۰۳
	۴۰ تا ۵۰ سال	۴۱	۱۰/۰۷		بیکار	۱۳	۰/۰۴
	۵۱ تا ۶۰ سال	۵۸	۱۵/۱۰		خانه‌دار	۲۸	۰/۰۷
	۶۱ و بالاتر	۴۷	۱۲/۹		سایر	۲۹	۰/۰۸
	زیر دیپلم	۳۱	۸/۰۷	کمتر از ۵ میلیون تومان	۹۳	۰/۲۴	

۰/۲۷	۱۰۵	بین ۵ تا ۱۰ میلیون تومان	درآمد	۱۷/۱۸	۶۶	دیپلم	میزان تحصیلات
۰/۳۶	۱۳۹	بین ۱۰ تا ۱۵ میلیون تومان		۳/۱۲	۱۲	کاردانی	
۰/۰۷	۲۷	بین ۱۵ تا ۲۰ میلیون تومان		۴۹/۲۱	۱۸۹	کارشناسی	
۰/۰۶	۲۰	بیشتر از ۲۰ میلیون تومان		۱۷/۱۸	۶۶	کارشناسی ارشد	
۰,۱۷	۶۶	کمتر از ۵ سال	سابقه سکونت یا آشنایی با خیابان	۵/۲۴	۲۰	دکتری و بالاتر	نوع استفاده از خیابان
۰,۱۵	۵۸	۵ تا ۱۰ سال		۰/۱۹	۷۳	اقامت	
۰,۱۲	۵۰	۱۰ تا ۱۵ سال		۰/۱۵	۵۸	کار	
۰,۲۵	۹۸	۱۵ تا ۲۰ سال		۰/۲۶	۱۰۰	رهگذر	
۰,۳۰	۱۱۲	بیشتر از ۲۰ سال		۰/۳۶	۱۳۹	خرید	
جمع = ۳۸۴ نفر				۰/۰۴	۱۴	گردشگر	
مصاحبه و استفاده از پرسشنامه در نقاط گوناگون سایت و در موقعیت متنوع صورت گرفته است. میانگین مدت زمان پاسخ‌گویی افراد ۲۰ تا ۲۵ دقیقه بوده است.							

معرفی محدوده مورد مطالعه

خیابان ارگ مشهد (بخشی از خیابان امام خمینی^(۵) فعلی) از حوزه‌های تاریخی و قدیمی شهر مشهد محسوب می‌شود که در طی سالیان اخیر به دلیل توسعه و گسترش شهر و نبود برنامه‌ریزی جامع، دچار فرسودگی کالبدی و ذهنی^۱ شده است. خیابان ارگ، در جنوب غربی حرم مطهر و در حوزه مرکزی (منطقه ۸ شهرداری مشهد) قرار گرفته است. این خیابان از شمال به تقاطع مدرس از جنوب به میدان ده دی (سوم اسفند سابق) محدود شده است. در این خیابان

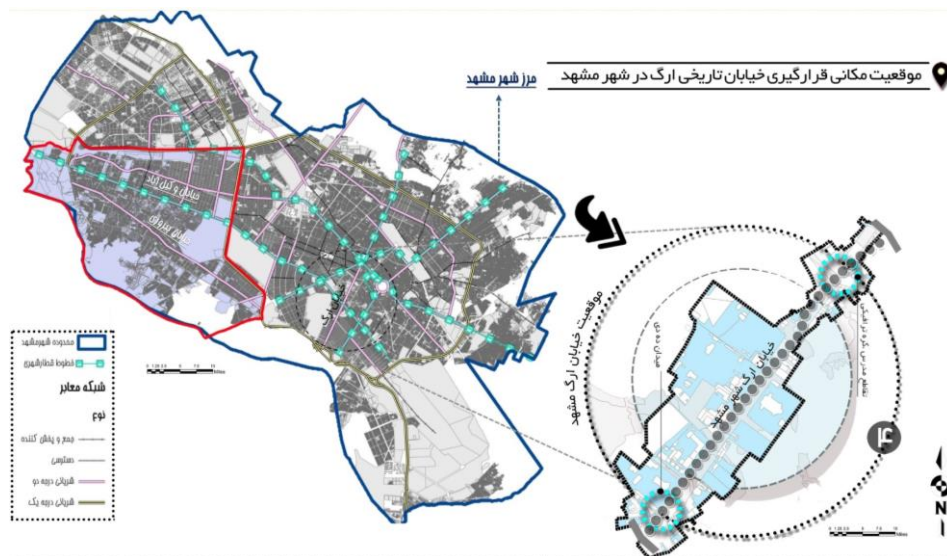
تحولات عمیق سیاسی و فرهنگی رخ داده است و سابقه تاریخی بسیار طولانی دارد تا اندازه‌ای که حتی با وجود تغییر نام این خیابان با گذشت ۳۰ سال، شهروندان هنوز با نام قدیمی آن را بازگو می‌کنند. بسیاری از رویدادها و خاطرات جمعی شهروندان در این خیابان رقم خورده است و در دوره پهلوی مهم‌ترین مکان تفریحی شهر مشهد بوده است. حوزه قرارگیری آن در دوره‌های توسعه مربوط به دوره توسعه دوم است و ریشه قوی در ذهن شهروندان بومی و قدیمی شهر مشهد دارد.

تصویر ۵: تصاویر قدیمی خیابان ارگ شهر مشهد در دوره پهلوی (مأخذ: آرشیو موزه حرم، ۱۳۹۴)

۱. مفهوم فرسودگی ذهنی به بیان پرفسور لی (۲۰۲۱) به معنای از بین رفتن خاطرات و حافظه تاریخی از مکان تاریخی شهر است.

خیابان ارگ در امتداد خود شامل خیابان آخوند خراسانی، خیابان پاسداران، خیابان رازی غربی و شرقی است که هرکدام دارای ارزش‌های فرهنگی و هویتی متعدد).

تصویر ۶: موقعیت محدوده مورد مطالعه (محور ارگ) در شهر مشهد (مأخذ: نگارندگان)

جهت شمال-جنوب احداث شده است. در قسمت بانک ملی کنونی، دروازه‌ای به نام ارگ قرار داشته است که اکنون هیچ اثری از آن نیست و نام خیابان ارگ نیز از همین موضوع نشأت گرفته است. در این خیابان افراد بانفوذ و طبقات بالادست سکونت می‌کردند و این موضوع به قدری اهمیت پیدا کرد که اهالی این محدوده «ارگی» نام گرفتند. بیشترین شهرت و حضورپذیری در این خیابان در دهه ۴۰ و ۵۰ شمسی (دوره پهلوی) صورت گرفته است که دارای تنوع عملکرد بوده است (تصویر ۷).

در گذشته فضاهای شهری خیابان ارگ نقش عمده‌ای در خلق خاطرات جمعی و فردی شهروندان مشهد داشته است. بخش مهمی از فعالیت‌ها، تعاملات اجتماعی و گذران اوقات فراغت در این خیابان جریان داشته است. بنا بر اسناد تاریخی، ارگ در قسمت مرکزی شهر و دارای عملکردهای فعال و سرزنده همچون (رستوران‌ها، کافه‌ها، بستنی‌فروشی، سینما و غیره) بوده است که دیگر اثری از این عملکردها در این خیابان وجود ندارد. بسیاری از مردم مشهد بالأخص افراد قدیمی از این خیابان خاطره و تصویر ذهنی قوی دارند. خیابان ارگ در ۱۳۰۷ ش تا ۱۳۰۹ ش در امتداد ارگ قدیم شهر در

۲. این خیابان به‌عنوان مهم‌ترین خیابان در تصویر ذهنی مردم در سند طرح راهبردی و جامع مشهد ذکر شده است.

تصویر ۷: پراکنش تقریبی مراکز تفریحی در دهه ۳۰ ش خیابان ارگ مشهد (مأخذ: نگارنده، بر مبنای کتاب راهنمای خراسان نوشته علی شریعتی و اسناد تاریخی)

همین دوران، ساختمان‌های با سبک معماری جدید و غربی به دلیل طراحی معماران غربی و یا تحصیل کرده غرب، افزایش پیدا کرد و تزیینات در ساختمان‌ها کم شد و مصالح ساختمانی مدرن جای نماهای قدیمی را گرفت. وجود محافل و انجمن‌های ادبی توسط افراد روشنفکر و دفاتر روزنامه‌ها سبب ایجاد نقش اجتماعی و سیاسی قوی در این خیابان شد. در مجاورت با میدان ارگ، خیابانی ایجاد شد که به کوچه ارگ مشهور شد. در ادامه و در دوره محمدتقی خان، این خیابان به یکی از مهم‌ترین معابر شهر و راه ارتباطی با حرم تبدیل شد. اولین خیابانی بود که سنگفرش و روشنایی نیز به آن اضافه شد (حضورپذیری بسیار بالا و سرزندگی زیاد خیابان در این دوره).

این خیابان محل سکونت اقلیت‌های مذهبی (مسیحی و یهودی) و افراد بانفوذ و ثروتمند شهر بود. در بررسی تحولات ارگ نقش سینماها بسیار مهم است و در واقعیت این خیابان با سینماهایش معنا داشت. در حدود ۱۳۱۴ ش، سینما به نام‌های ملی، وطن (مایاک) و دیدبان به فعالیت مشغول شدند و در همین سال‌ها تعداد زیادی سینما دیگر نیز به این خیابان اضافه شد و اوج آن در ۱۳۴۵ ش بازمی‌گردد که نه سینما همزمان باهم فعالیت می‌کردند. علاوه بر سینما، وجود کافه‌های موسیقی، تئاتر عمومی، هتل (پارس، باختر و میامی) و رستوران‌ها نیز سبب جذابیت محیطی این خیابان شده بودند. در ۱۳۰۹ ش ساختمان مهم چهارطبقه (اولین ساختمان چندطبقه مشهد) احداث شد و در ۱۳۵۰ ش به هنگام احداث دروازه طلایی (مدرس فعلی) تخریب شد. در

جدول ۴: بررسی تاریخچه و پیشینه خیابان ارگ (مأخذ: نگارندگان، برگرفته از گزارش خیابان ارگ در سازمان میراث فرهنگی، ۱۳۹۷)

دوره	نقش در شهر	عناصر ذهنی و شاخص محدوده
دوره اول (صفوی تا قاجار)	مرکز حکومتی شهر، دارای ابعاد نظامی، تک عملکردی	عناصر کالبدی (میدان ارگ، فضاهای حکومتی)
دوره قاجار و پهلوی	مرکز تفریحی و اداری، نوگرایی در عملکرد	عناصر عملکردی و کالبدی (باغ ملی، سینما، پاتوق‌های فرهنگی)
وضعیت کنونی	بخشی از شهر بدون هویت متمایز (اداری و تجاری)، چند عملکردی	عمده وجود فضاهای شاخص که در دوره کنونی خلق یا طراحی شدند.
تاریخچه سینما در خیابان ارگ شهر مشهد (تصویر ذهنی مهم خیابان ارگ)		
دوره اول	تالار اعتبار السلطنه	اولین سینمای مشهد
	سینما شاهرزا	دومین سینمای مشهد
دوره دوم	سینما ملی (هما)	قبل از خیابان جنت
	سینما شهرزاد	۱۳۴۰ ش
	سینما فردوسی	۱۳۰۵ ش
	سینما ایران (دیده‌بان)	۱۳۰۶ ش
	سینما سانترال	۱۳۰۷-۱۳۶۹ ش
	سینما آسیا	۱۳۳۷ ش
	سینما متروپل	۱۳۵۹-۱۳۰۰ ش
	سینما کریستال	روبروی کوچه حمام ارگ
	سینما سعدی	محل فعالی کمیته امداد
سینما مولن روژ	۱۳۴۰ ش	
سیر تحولات خیابان ارگ شهر مشهد		
ارگ نظامی (بانک ملی)	بانک ملی از بناهای عصر پهلوی است که در ۱۳۲۸ ش ساخته شد.	
خانه جوان	در دهه ۵۰ شمسی، عمارت انتهایی و قسمتی از باغ ملی تخریب و ساختمان مدرنی با هدف ایجاد خانه جوان احداث شد.	
ساختمان شهرداری	ساختمان شهرداری مشهد: شهرداری مشهد در ۱۳۲۲ ش به ساختمان فعلی در ضلع جنوبی میدان شهدا منتقل شد.	
چهارطبقه (دروازه طلایی)	در خیابان ارگ، روبروی خیابان خسرو، ساختمان بلندی در چهارطبقه ساخته شد و به همین علت نام (چهارطبقه) را گرفت.	
پیاده راه جنت	این خیابان باریک در ابتدا از میان کوچه‌های و عمارت‌های اعیان‌نشین و زیبا محله ارگ عبور می‌کرد و شاید وجه تسمیه این خیابان بدین علت است.	
هتل نرگس	هتل نرگس در محل سینما متروپل و کریستال محوطه بین آن‌ها مقابل اداره دارایی ساخته شد.	

یافته‌های پژوهش

تحلیل تصویر ذهنی مبتنی بر بررسی متغیرهای کمی پژوهش این قسمت از پژوهش به دلیل ارتباط مستقیم با تحلیل مطلوبیت مکانی از نوع کاربردی و از لحاظ ماهیت در بین تحقیقات توصیفی-تحلیلی قرار می‌گیرد. روش گردآوری

اطلاعات مبتنی بر واکاوی اسنادی-پیمایشی است. در این گام پرسشنامه بر اساس متغیرهای کمی طراحی شده است. همانند گام اول، به دلیل مقیاس شهری خیابان ارگ، جامعه آماری پژوهش کل شهروندان شهر مشهد است. جامعه آماری در جدول ۲ این پژوهش بیان شده است که شامل ۲۸۴

نفر از شهروندان (بر اساس مقیاس عملکردی و ذهنی خیابان ارگ که در سطح شهر است «مبنی بر فرمول کوکران و جمعیت شهر مشهد سه و نیم میلیون نفر» تعیین شده است). ویژگی‌های توصیفی جامعه آماری نیز همانند گام اول (جدول ۲) است. نمونه‌گیری در شهر به صورت تصادفی و سعی شده است از همه افراد از طیف‌های گوناگون پرسش شود و این موضوع شامل افراد محلی و غیر محلی باشد. ارزیابی متغیرهای کمی دارای رویکرد قیاسی-فرضیه‌ای است.

$$\frac{(1.96)^2 \times 0.5 \times 0.5}{(0.05)^2} = 384.16$$

تعداد سؤالات مستقیم در واکاوی عوامل برابر با ۱۲ سؤال بسته است که شامل بررسی ۱۲ متغیر کمی چارچوب نظری پژوهش در حوزه کالبدی و معنایی است. جهت سنجش متغیرها تحقیق از طیف لیکرت استفاده شده است. پس از گردآوری داده‌های میدانی از نرم‌افزار Spss برای تحلیل هر شاخص بهره برده شده است. بدین ترتیب که از روش‌های آمار توصیفی، میانگین و انحراف معیار استفاده گردیده و با توجه به نرمال بودن داده‌ها از آزمون T تک نمونه‌ای (One Sample T Test) استفاده شده است. در همین راستا، برای جمع‌آوری داده‌ها از روش ترکیبی بهره برده شده است که بیشتر از ۱۲۹ پرسشنامه به صورت میدانی (حضور در نقاط مختلف شهر) و بیشتر از ۲۵۵ پرسشنامه از روش «پیمایش وب‌پایه» (پیمایش آنلاین و با استفاده از اینترنت) انجام شده

است. بدین صورت که همان پرسشنامه میدانی به صورت آنلاین طراحی و در اختیار مخاطبان و گروه‌های مختلف شهروندان به صورت تصادفی قرار گرفت. همچنین، در هر دو روش توزیع پرسشنامه، در ابتدای پرسشنامه شرح کاملی از اهداف مقایسه پژوهش و تعریف تصویر ذهنی به زبان ساده برای مخاطب بیان شده است تا در ارتباط با موضوع پژوهش توجیه باشند. در انجام آزمون میانگین نمونه تکی، فرض‌های صفر و مقابل به صورت زیر در نظر گرفته می‌شوند:

$$\begin{cases} H_0 : \mu = \mu_0 \\ H_1 : \mu \neq \mu_0 \end{cases}$$

در این بخش جهت سنجش پایایی پرسشنامه‌ها از طریق ضریب آلفای کرونباخ استفاده شده است. این ضریب برای مؤلفه پرسشنامه از طریق Spss محاسبه شده است و برای تمامی مؤلفه‌ها پیش از ۰٫۷ است که برحسب استاندارد قابل قبول است.

به منظور شناسایی نرمال و یا غیرنرمال بودن متغیرهای به دست آمده پژوهش از نرم‌افزار Spss و آزمون مرتبط با آن استفاده می‌شود. برای این موضوع از نمودار هیستوگرام بهره برده شده است که به دلیل شکل تقارنی اکثراً نمودارها و زنگوله‌ای بودن آن می‌توان نرمالیتی آن را پذیرفت. در تصویر ۹، تمامی تحلیل‌های مربوط به این حوزه نمایش داده شده است. میزان چولگی و کشیدگی متغیرها نیز مناسب است.

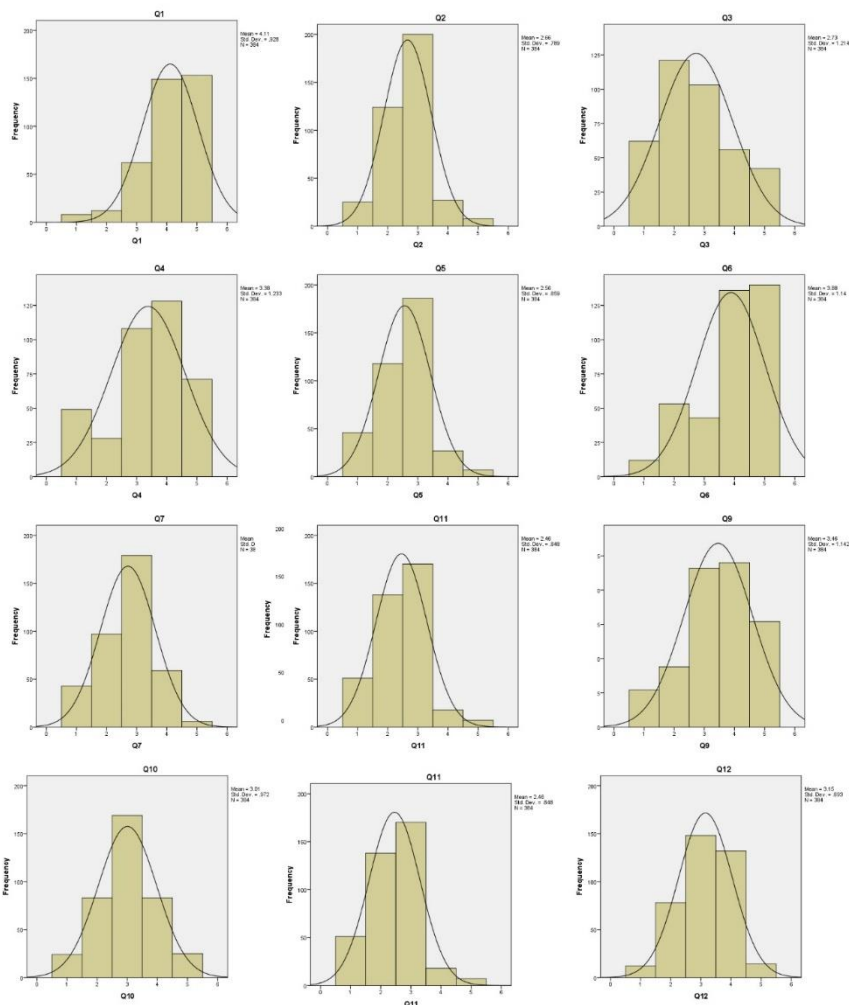
جدول ۵: محاسبه پایایی مؤلفه‌های پژوهش مورد مطالعه (مأخذ: یافته‌های پژوهش) (مأخذ: نگارنده)

مؤلفه	تعداد	%	ضریب الفبای کرونباخ
۱. توجه به نقاط شاخص مذهبی و اعتقادی در جداره	۳۸۴	۱۰۰	۰٫۷۲۴
۲. فرم‌های متعارف و موازی با عملکرد	۳۸۴	۱۰۰	۰٫۷۷۸
۳. حس جهت‌یابی مطلوب	۳۸۴	۱۰۰	۰٫۷۲۱
۴. وجود نشانه‌های کالبدی و توالی مناسب آن در طول جداره‌ها	۳۸۴	۱۰۰	۰٫۸۰۲
۵. هم‌راستایی عناصر استفاده‌شده در جداره‌های شهری بر فرهنگ	۳۸۴	۱۰۰	۰٫۸۲۴
۶. آسایش صوتی و بصری	۳۸۴	۱۰۰	۰٫۷۴۲
۷. رضایت از نماهای خیابان ارگ شهر مشهد	۳۸۴	۱۰۰	۰٫۷۴۶
۸. حفظ وابستگی‌های فردی و اجتماعی محیط	۳۸۴	۱۰۰	۰٫۷۵۴

1. Reliability Analysis

آزمون هیستوگرام در جهت بررسی نرمال بودن متغیرهای پژوهش در حوزه واکاوی تصویر ذهنی در جداره بررسی شده است.

۰,۹۱۳	۱۰۰	۳۸۴	۹. میزان وجود فضاهای خاطره‌انگیز
۰,۹۷۲	۱۰۰	۳۸۴	۱۰. وجود فضاهای مکتب و گره‌های اجتماعی
۰,۸۴۸	۱۰۰	۳۸۴	۱۱. میزان کیفیت و جذابیت محیط شهری بالأخص در جداره
۰,۸۹۳	۱۰۰	۳۸۴	۱۲. وجود کسب‌کارهای قدیمی و فعال در جداره‌های شهری

تصویر ۹: محاسبه آزمون نرمال بودن توزیع داده‌ها (مأخذ: نگارندگان)

جدول ۶: وضعیت شاخص‌های کمی پژوهش با استفاده از آزمون T تک نمونه‌ای (مأخذ: یافته‌های پژوهش)

مؤلفه	آمار توصیفی		آمار تحلیلی				شاخص	ارزش ذهنی	خوانایی
	میانگین	انحراف معیار	ارزش تست = ۳		فاطمه اطمینان ۰,۹۵%				
			مقدار T	درجه آزادی	معنی‌داری	کران پایین	کران بالا		
توجه به نقاط شاخص مذهبی و اعتقادی در جداره	۴,۱۱	۰,۹۲۸	۶,۷۸۴	۳۸۳	۰,۰۰۰	۴,۰۲	۴,۲۱		
فرم‌های متعارف و موازی با عملکرد	۲,۶۶	۰,۷۸۹	۲,۰۵۲	۳۸۳	۰,۰۰۰	۲,۵۸	۲,۷۴		

۲,۸۵	۲,۶۰	۰,۰۰۰	۳۸۲	۴,۰۱۸	۲,۷۲۷	۱,۲۱۴	۲,۷۲	حس جهت‌یابی مطلوب	
۳,۵۰	۳,۲۵	۰,۰۰۰	۳۸۲	۳,۶۵۱	۳,۳۷۵	۱,۲۳۲	۳,۳۸	وجود نشانه‌های کالبدی و توالی مناسب آن	
۲,۶۵	۲,۴۷	۰,۰۰۰	۳۸۲	۴,۳۹۶	۲,۵۶۰	۰,۸۵۹	۲,۵۶	هم‌راستایی عناصر استفاده‌شده در جداره بر فرهنگ	هویت
۴,۰۰	۳,۷۷	۰,۰۰۰	۳۸۲	۶,۷۴۵	۳,۸۸۲	۱,۱۴۰	۳,۸۸	آسایش صوتی و بصری	سلامت روان
۲,۶۲	۲,۸۰	۰,۰۰۰	۳۸۲	۵,۱۲۳	۲,۷۰۸	۰,۹۱۳	۲,۷۱	رضایت از نماهای خیابان	
۲,۴۲	۲,۶۶	۰,۰۰۰	۳۸۲	۱,۱۴۱	۲,۵۴۲	۱,۲۱۱	۲,۵۴	حفظ وابستگی‌های فردی و اجتماعی محیط	
۳,۳۴	۳,۵۷	۰,۰۰۰	۳۸۲	۵,۳۵۲	۳,۴۵۸	۱,۱۴۲	۳,۴۶	میزان وجود فضاهای خاطره‌انگیز	احساس تعلق
۲,۹۱	۳,۱۰	۰,۰۰۰	۳۸۲	۶,۵۷۵	۳,۰۰۵	۰,۹۷۲	۳,۰۱	وجود فضاهای مکث و گره‌های اجتماعی	
۲,۳۷	۲,۵۴	۰,۰۰۰	۳۸۲	۶,۸۱۷	۲,۴۵۸	۰,۸۴۸	۲,۴۶	میزان کیفیت و جذابیت محیط شهری	
۳,۰۶	۳,۲۴	۰,۰۰۰	۳۸۲	۶,۱۶۷	۳,۱۵۱	۰,۸۹۳	۳,۱۵	وجود کسب‌کارهای قدیمی و فعال در جداره	حس زمان
وضعیت مطلوب محور بر اساس میانگین کل							۳,۵۹	جمع	

جدول ۶، نتیجه آزمون T را برای متغیرهای متفاوت پژوهش نشان می‌دهد. بر این اساس، در حوزه توجه به نقاط شاخص مذهبی با میانگین ۴,۱۱ و با توجه به این‌که طیف لیکرت کمترین کیفیت ۱ و بیشترین کیفیت ۵ است و میان ۳ تلقی می‌شود، وضعیت محور ارگ در این حوزه مطلوب است و مقایسه این دو نشان‌دهنده تفاوت بسیار مطلوب است. سطح معناداری آزمون صفر است که از ۰,۰۵ کمتر است و این نتیجه با احتمال ۰,۹۵ قابل‌تعمیم است. در حوزه معیار ارزش ذهنی در مجموع یک‌گویه بررسی شده است که وجود نشانه‌های مذهبی با میانگین ۴,۱۱ بیشترین کیفیت را دارد و با توجه به میانگین وضعیت مطلوبی دارد. همچنین، در این شاخص، مقدار آماده T برابر است با ۶,۷۸۴ و درجه آزادی نیز برابر با ۳۸۴ و مقدار سطح معناداری نیز ۰,۰۰۰ است.

نتیجه آزمون T را برای متغیرهای متفاوت پژوهش نشان می‌دهد. بر این اساس، در حوزه توجه به نقاط شاخص مذهبی با میانگین ۴,۱۱ و با توجه به این‌که طیف لیکرت کمترین کیفیت ۱ و بیشترین کیفیت ۵ است و میان ۳ تلقی می‌شود، وضعیت محور ارگ در این حوزه مطلوب است و مقایسه این دو نشان‌دهنده تفاوت بسیار مطلوب است. سطح معناداری آزمون صفر است که از ۰,۰۵ کمتر است و این نتیجه با احتمال ۰,۹۵ قابل‌تعمیم است. در حوزه معیار ارزش ذهنی در مجموع یک‌گویه بررسی شده است که وجود نشانه‌های مذهبی با میانگین ۴,۱۱ بیشترین کیفیت را دارد و با توجه به میانگین وضعیت مطلوبی دارد. همچنین، در این شاخص، مقدار آماده T برابر است با ۶,۷۸۴ و درجه آزادی نیز برابر با ۳۸۴ و مقدار سطح معناداری نیز ۰,۰۰۰ است که می‌توان نتیجه گرفت به دلیل سطح معناداری

جدول ۷: یافته‌های توصیفی معیارهای کمی چارچوب نظری پژوهش بر اساس پرسشنامه (مأخذ: یافته‌های پژوهش) (مأخذ: نگارنده)

شاخص	تعداد آزمودنی	میانگین	انحراف معیار	واریانس	درصد فراوانی			
					خیلی کم	کم	متوسط	زیاد
توجه به نقاط شاخص مذهبی و اعتقادی	۳۸۴	۴,۱۱	۰,۹۵	۰,۹۰	۱,۷	۳,۵	۱۷,۵	۰,۳۵
فرم‌های متعارف و موازی با عملکرد	۳۸۴	۲,۶۶	۰,۷۹	۰,۶۳	۰,۷	۳۳,۲	۵۰,۸	۰,۷
حس جهت‌یابی مطلوب	۳۸۴	۲,۷۳	۱,۱۵	۱,۳۲	۱۷,۵	۳۳,۳	۰,۲۸	۰,۱۴
وجود نشانه‌های کالبدی و توالی مناسب آن	۳۸۴	۳,۳۸	۱,۱۵	۱,۳۳	۸,۷	۰,۷	۲۹,۸	۰,۳۵
هم‌راستایی عناصر استفاده‌شده در جداره بر فرهنگ	۳۸۴	۲,۵۶	۰,۸۶	۰,۷۵	۱۲,۲	۰,۲۸	۵۰,۸	۰,۷
آسایش صوتی و بصری	۳۸۴	۳,۸۸	۱,۱۸	۱,۳۸	۳,۵	۰,۱۴	۱۰,۵	۳۳,۳
رضایت از نماهای خیابان	۳۸۴	۲,۷۱	۰,۹۵	۰,۹	۱۲,۲	۲۶,۳	۴۳,۸	۱۵,۷
حفظ وابستگی‌های فردی و اجتماعی محیط	۳۸۴	۲,۵۴	۱,۱۹	۱,۴۲	۱۹,۲	۲۹,۸	۲۹,۸	۱۲,۲
میزان وجود فضاهای خاطره‌انگیز	۳۸۴	۳,۴۶	۱,۱۷	۱,۳۶	۰,۷	۱۲,۲	۳۱,۵	۰,۲۸
وجود فضاهای مکث و گره‌های اجتماعی	۳۸۴	۳,۰۱	۰,۹۹	۰,۹۸	۰,۷	۱۷,۵	۴۵,۶	۲۲,۸
میزان کیفیت و جذابیت محیط شهری	۳۸۴	۲,۴۶	۰,۸۷	۰,۷۵	۰,۱۴	۳۳,۳	۴۵,۶	۵,۲
وجود کسب و کارهای قدیمی و فعال در جداره	۳۸۴	۳,۱۵	۰,۹	۰,۸۱	۳,۵	۰,۲۱	۴۰,۳	۳۱,۵

و درجه آزادی نیز برابر با ۳۸۴ و مقدار سطح معناداری نیز ۰,۰۰۰ است. در شاخص نهایی محوریت خوانایی یعنی وجود نشانه‌های کالبدی و توالی مناسب آن یا میانگین ۳,۳۸ نسبت به میانه ۲ از وضعیت مطلوبی برخوردار است و مقدار آماده T برابر است با ۳,۶۵۱ و درجه آزادی نیز برابر با ۳۸۴ و مقدار سطح معناداری نیز ۰,۰۰۰ است و این موضوع نیز صحت این امر را تأیید می‌کند. در نهایت، در میان این سه گویه در ابعاد خوانایی، وجود نشانه‌های کالبدی بهترین وضعیت را از منظر کیفی برخوردار است.

همچنین، حس جهت‌یابی مطلوب با ۲,۷۳ در میان افکار مردم دارای رضایت تقریباً نامناسبی است که این امر مهم‌ترین موضوع در خوانایی و حس ترغیب افراد برای ادامه مسیر در این محور نیز تلقی می‌شود. خیابان ارگ در سالیان گذشته به دلیل عدم استفاده درست از عناصر طراحی در بدنه جداره، رنگ‌ها و سبک‌های نامتعارف حس جهت‌یابی مطلوب خود را از دست داده است. درباره معیار هویت، متغیر هم‌راستایی عناصر استفاده‌شده در جداره بر فرهنگ با میانگین ۲,۵۶ دارای وضعیت نامناسبی نسبت به میانه ۳ است (عدم توجه به هویت و فرهنگ ساختاری محدوده). همچنین در این شاخص، مقدار آماده T برابر است با ۴,۰۱۸

تصویر ۱۰: از بین رفتن کریدور دید بصری خانه ملک با ساخت و سازهای بلندمرتبه (مأخذ: نگارنده)

داده است. در ابعاد حس تعلق، کمترین کیفیت و سطح رضایت مطلق به حوزه حفظ وابستگی فردی و اجتماعی با میانگین ۲,۵۴ و کیفیت و جذابیت محیط شهری با میانگین ۲,۴۶، نسبت به میانه ۳ است. همچنین، در راسته خیابان ارگ، کسب و کارهای قدیمی و بومی همچنان فعال هستند و هنوز می‌توان در قلب بافت آن را مشاهده کرد که با میانگین ۳,۱۵ بر اساس آزمون قرارگرفته است. همچنین در این شاخص، مقدار آماده T برابر است با ۶,۱۶۷ و درجه آزادی نیز برابر با ۳۸۴ و مقدار سطح معناداری نیز ۰,۰۰۰ است. در مجموع، نقاط ضعف فراوانی در حوزه برحسب تصویر ذهنی قابل مشاهده است.

شاخص‌های دارای بیشترین تأثیر در تصویر ذهنی شهروندان از محور ارگ شهر مشهد

برای رتبه‌بندی وضعیت شاخص‌ها مربوط به چارچوب طراحی جداره محورهای تاریخی با تأکید بر تصویر ذهنی شهروندان، از آزمون فریدمن استفاده شده است. با توجه به مقدار آمار کای دو و سطح معناداری در جدول ۸، رتبه‌بندی بین شاخص‌ها با معناست و شهروندان رتبه‌بندی متفاوتی درباره تصویر ذهنی خیابان دارند.

جدول ۸: نتایج آماره آزمون جهت بررسی فریدمن (مأخذ: یافته‌های پژوهش)

حجم نمونه	۳۸۴
آماره کای دو	۲۹۳,۳۶۵
درجه آزادی	۶
سطح معناداری	۰,۰۰۰

به نظر می‌رسد. کمترین میزان نیز مربوط به احساس تعلق و هویت است که هر دو موضوع، ابعاد مهمی در ماندگاری تصویر ذهنی است.

در حوزه سلامت روان افراد در مواجهه با جداره شهری با وجود ازدحام و شلوغی به دلیل پوشش گیاهی قدیمی و مناسب، وجود باغ ملی آسایش را برای مخاطبان به همراه داشته است، به طوری که این خیابان با میانگین ۳,۸۸ وضعیت مطلوبی نسبت به میانه ۳ دارد. همچنین در این شاخص، مقدار آماده T برابر است با ۶,۷۴۵ و درجه آزادی نیز برابر با ۳۸۴ و مقدار سطح معناداری نیز ۰,۰۰۰ است. در این گویه نیز رضایت از نماهای خیابان با ۲,۷۱ نسبت به میانگین ۳ وضعیت مطلوبی ندارد. یکی از بزرگ‌ترین ضعف‌های این خیابان در دهه‌های اخیر، طراحی نامتعارف با زمینه خیابان و عدم مرمت بسیاری از جداره‌ها است که نمی‌تواند تصویر ذهنی خیابان را به طور درست بازآفرینی کند. درباره مؤلفه حس تعلق که یکی از مهم‌ترین معیارهای در شکل‌گیری تصویر ذهنی از یک مکان تلقی می‌شود. شاخص وجود فضاهای خاطره‌انگیز در میان این معیار بهترین وضعیت را دارد که با میانگین ۳,۴۶ در رتبه اول قرار دارد. فضاهای مکث نیز با میانگین ۳,۰۱ وضعیت تقریباً مناسبی دارد، اما باید این موضوع را در نظر داشت که این میانگین نسبت به این‌که خیابان در تصویر ذهنی مردم مکانی برای تفریح و مکث است، وضعیت مطلوب خود را نسبت به گذشته از دست

جدول ۹، میانگین رتبه هر شاخص را بیان می‌کند. بر اساس این جدول، بالاترین رتبه مربوط به گویه و بعد ارزش ذهنی و بعد از آن مربوط به سلامت روان است که با توجه به ماهیت خیابان و نقش سبزی‌نگی در ارتباط با تصویر ذهنی امر طبیعی

جدول ۹: آزمون فریدمن برای متغیرهای پژوهش (مأخذ: یافته‌های پژوهش)

رتبه	گویه/ ابعاد	میانگین رتبه
۱	ارزش ذهنی	۴,۱۱
۴	خوانایی	۲,۹۲
۵	هویت	۲,۵۶
۲	سلامت روان	۳,۲
۶	احساس تعلق	۲,۸۶
۳	حس زمان	۳,۱۵

به جدول ۱۰، از آنجایی که مقدار آماره این آزمون برابر با ۱,۵۶۳ بوده و در بازه ۱,۵ الی ۲,۵ قرار دارد. فرض عدم همبستگی بین خطاها رد نشده و می‌توان از رگرسیون استفاده نمود. همچنین در همین جدول، ضریب همبستگی چندگانه با علامت R مشخص شده است، برابر با ۰,۹۹۵ است. این ضریب معناداری رابطه بین ارزش ذهنی و سلامت روان را تأیید می‌کند. در این جدول نیز مقدار F نیز محاسبه شده است.

بررسی ارتباط بین ارزش ذهنی و سلامت روان و حس زمان در بازآفرینی تصویر ذهنی خیابان ارگ

برای بررسی و ارتباط بین ابعاد و نقش آن در تصویر ذهنی خیابان (ارزش ذهنی، خوانایی، هویت، سلامت روان، احساس تعلق و حس زمان) از ضریب رگرسیون چندگانه و ضریب همبستگی پیرسون استفاده شده است. یکی از مواردی که در رگرسیون باید مورد توجه قرار گیرد، استقلال خطاها از یکدیگر است. به منظور بررسی استقلال خطاها از یکدیگر از آزمون دورین-واتسون استفاده شده است. با توجه

جدول ۱۰: آماره تعیین رگرسیون چندگانه ارتباط ارزش ذهنی و سلامت روان و حس زمان (مأخذ: یافته‌های پژوهش)

آزمون دورین واتسون	خطای معیار	ضریب تبیین تصحیح شده	ضریب تبیین	ضریب همبستگی چندگانه R
۱,۵۶۳۲	۰,۰۴۸۹۶۳	۰,۹۹۱	۰,۹۹۳	۰,۹۹۵

جدول ۱۱: واریانس رگرسیون چندگانه ارتباط بین موضوعات مطرح شده (مأخذ: یافته‌های پژوهش)

سطح معناداری	کمیت F	میانگین مربعات	درجه آزادی	مجموع مربعات	منبع تغییرات
۰,۰۰۰	۸۸۵,۷۳	۱,۹۷۶	۷	۱۳,۲۱۷	اثر رگرسیون
		۰,۰۰۲	۳۶۴	۰,۱۲۳	باقیمانده
			۳۷۸	۱۳,۲۱۷	کل

توجه به نتایج جدول ۱۲، تمامی ضرایب در سطح ۰,۰۵ (حتی ۰,۰۱) است. بنابراین، می‌توان نتیجه گرفت که تمامی ابعاد شناسایی شده با مؤلفه ذهنی و تصویر ذهنی ارتباط مستقیم دارند، اما در برخی نقاط ضعف ارتباطی نیز به صورت واضح قابل مشاهده در محور ارگ شهر مشهد است.

در این بخش، برای سنجش ضرایب همبستگی از آزمون اسپیرمن استفاده شده است. همچنین، در انتهای جدول برای جمع بندی کمی حوزه مطالعات نمودارهای نتایج آزمون مقایسه میانگین در شاخص‌ها ترسیم شده است. بر این اساس، بهترین وضعیت مربوط به حوزه ارزش‌های ذهنی است که به دلیل وجود نقاط شاخص مذهبی از جمله کلیسا، مسجد و مراکز فرهنگی در محدوده مورد مطالعه است. با

جدول ۱۲: ضرایب همبستگی میان مؤلفه‌های پژوهش با آزمون اسپیرمن (مأخذ: یافته‌های پژوهش)

مقایسه میانگین گویه‌ها/ ابعاد	تحلیل موضوع/ماهیت			شاخص	.																					
	رتبه	سطح معناداری	ضریب همبستگی																							
<table border="1"> <tr> <td>شاخص خوانایی سه</td> <td>3.38</td> <td>2.73</td> <td>2.66</td> <td>4.11</td> </tr> <tr> <td>شاخص خوانایی دو</td> <td></td> <td></td> <td></td> <td></td> </tr> <tr> <td>شاخص خوانایی یک</td> <td></td> <td></td> <td></td> <td></td> </tr> <tr> <td>شاخص ارزش</td> <td></td> <td></td> <td></td> <td></td> </tr> </table>	شاخص خوانایی سه	3.38	2.73	2.66	4.11	شاخص خوانایی دو					شاخص خوانایی یک					شاخص ارزش					۱	۰,۰۰۰	۰,۶۷۲	توجه به نقاط شاخص مذهبی و اعتقادی در جداره	ارزش ذهنی	
	شاخص خوانایی سه	3.38	2.73	2.66	4.11																					
	شاخص خوانایی دو																									
	شاخص خوانایی یک																									
	شاخص ارزش																									
	۵	۰,۰۰۰	۰,۶۵۹	فرم‌های متعارف و موازی با عملکرد	خوانایی																					
	۷	۰,۰۰۰	۰,۶۴۶	حس جهت‌یابی مطلوب																						
	۲	۰,۰۰۰	۰,۶۶۹	وجود نشانه‌های کالبدی و توالی مناسب آن																						
	۴	۰,۰۰۰	۰,۶۶۲	هم‌راستایی عناصر استفاده‌شده در جداره بر فرهنگ	هویت																					
	<table border="1"> <tr> <td>شاخص خوانایی سه</td> <td>3.38</td> <td>2.73</td> <td>2.66</td> <td>4.11</td> </tr> <tr> <td>شاخص خوانایی دو</td> <td></td> <td></td> <td></td> <td></td> </tr> <tr> <td>شاخص خوانایی یک</td> <td></td> <td></td> <td></td> <td></td> </tr> <tr> <td>شاخص ارزش</td> <td></td> <td></td> <td></td> <td></td> </tr> </table>	شاخص خوانایی سه	3.38	2.73	2.66	4.11	شاخص خوانایی دو					شاخص خوانایی یک					شاخص ارزش					۱۱	۰,۰۰۰	۰,۶۱۷	آسایش صوتی و بصری	سلامت روان
		شاخص خوانایی سه	3.38	2.73	2.66	4.11																				
	شاخص خوانایی دو																									
شاخص خوانایی یک																										
شاخص ارزش																										
۱۲	۰,۰۰۰	۰,۶۱۲	رضایت از نماهای خیابان																							
<table border="1"> <tr> <td>شاخص خوانایی سه</td> <td>3.38</td> <td>2.73</td> <td>2.66</td> <td>4.11</td> </tr> <tr> <td>شاخص خوانایی دو</td> <td></td> <td></td> <td></td> <td></td> </tr> <tr> <td>شاخص خوانایی یک</td> <td></td> <td></td> <td></td> <td></td> </tr> <tr> <td>شاخص ارزش</td> <td></td> <td></td> <td></td> <td></td> </tr> </table>	شاخص خوانایی سه	3.38	2.73	2.66	4.11	شاخص خوانایی دو					شاخص خوانایی یک					شاخص ارزش					۶	۰,۰۰۰	۰,۶۵۸	حفظ وابستگی‌های فردی و اجتماعی محیط	احساس تعلق	
	شاخص خوانایی سه	3.38	2.73	2.66	4.11																					
	شاخص خوانایی دو																									
	شاخص خوانایی یک																									
شاخص ارزش																										
۱۰	۰,۰۰۰	۰,۶۱۸	میزان وجود فضاهای خاطره‌انگیز																							
۹	۰,۰۰۰	۰,۶۱۹	وجود فضاهای مکث و گره‌های اجتماعی																							
۳	۰,۰۰۰	۰,۶۶۸	میزان کیفیت و جذابیت محیط شهری																							
<table border="1"> <tr> <td>شاخص خوانایی سه</td> <td>3.38</td> <td>2.73</td> <td>2.66</td> <td>4.11</td> </tr> <tr> <td>شاخص خوانایی دو</td> <td></td> <td></td> <td></td> <td></td> </tr> <tr> <td>شاخص خوانایی یک</td> <td></td> <td></td> <td></td> <td></td> </tr> <tr> <td>شاخص ارزش</td> <td></td> <td></td> <td></td> <td></td> </tr> </table>	شاخص خوانایی سه	3.38	2.73	2.66	4.11	شاخص خوانایی دو					شاخص خوانایی یک					شاخص ارزش					۸	۰,۰۰۰	۰,۶۳۸	وجود کسب و کارهای قدیمی و فعال در جداره	حس زمان	
	شاخص خوانایی سه	3.38	2.73	2.66	4.11																					
شاخص خوانایی دو																										
شاخص خوانایی یک																										
شاخص ارزش																										

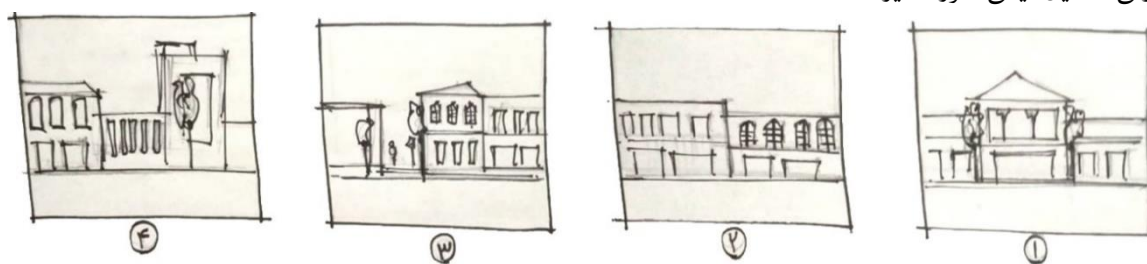
قرار داده شد و بر اساس تکنیک تصویر ذهنی موقت از مکان، از آنان خواسته شد که بعد از نگاهی کوتاه به تصاویر، هرچه در ذهنشان نقش بسته شده است را بر روی برگه ترسیم کنند. همچنین در گام بعدی از افراد بومی و قدیمی خیابان خواسته‌شده تصویر ذهنی خود را از ابنیه شاخص و از میان رفته خیابان همچون کافه موسیقی، ساختمان چهارطبقه و

بررسی روش کروکی از تصویر ذهنی منظر (بررسی تصویر ذهنی موقت)

در جهت بررسی نوع تصویر ذهنی مردم از اجزای جداره خیابان ارگ، از هر سکناس ۲ تصویر اصلی که یک تصویر از جداره ابنیه تاریخی و یک تصویر از جداره ابنیه جدید است، مورد انتخاب قرارگرفت و در مجموع ۶ تصویر در اختیار افراد

1. Technique of temporary mental image of place

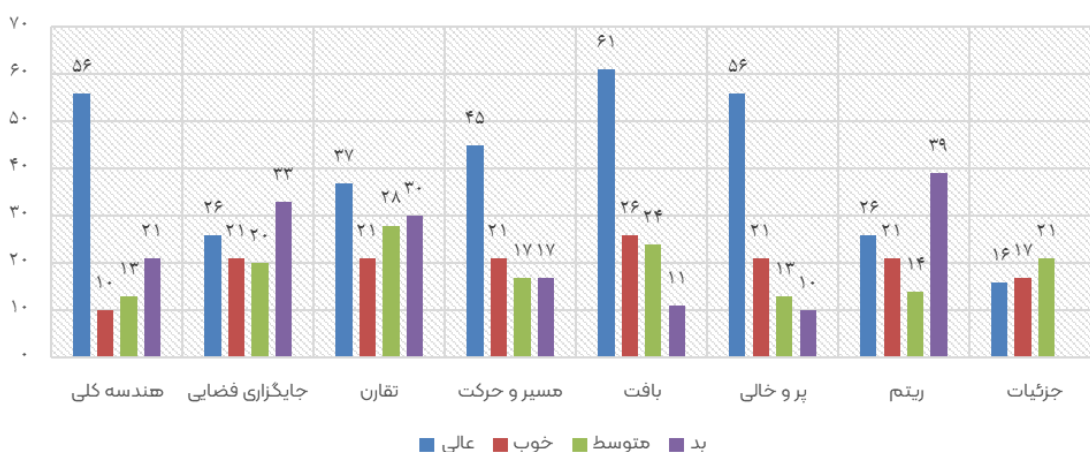
غیره ترسیم کنند. در گام بعدی تمامی تصویر ذهنی افراد بر روی یکدیگر قرار گرفتند و سعی شد بر اساس نقاط مشترکی، تحلیل کیفی صورت گیرد.

تصویر ۱۱: نمونه‌ای از تصاویر ذهنی ترسیم‌شده توسط افراد از جداره سکناس یک و دو خیابان ارگ

ابنیه تاریخی و عمق وجود را ترسیم کردند. همچنین در حدود ۲۱٪، صرفاً برخی از ابنیه را ترسیم کردند و ابنیه که دارای خطوط پیچیده یا رنگ‌های خنثی بودن توسط افراد مورد توجه قرار نگرفته بود. در نهایت، مابقی افراد نتوانسته بودند کلیت هندسه فضا را درک کنند و فقط بخشی از ساختار میانی را ترسیم کرده بودند که نشان‌دهنده عدم وجود خوانایی در سکناس شماره دو است (تصویر ۱۲). از جمله این موضوعات می‌توان به مجتمع مرمر اشاره داشت که ناخوانایی بسیار زیادی در ادراک توسط مخاطب داشته است و بسیاری از مردم کلیت فضایی این جداره را ترسیم نکرده بودند.

تأثیر دیدن را نمی‌توان بر روی تصویر ذهنی نادیده گرفت، زیرا اگر دارای اجزای مناسب و محرک ذهنی نباشد در ذهن افراد ماندگار نمی‌شوند. در هنگام دیدن جداره در ذهن افراد، عناصر به صورت مشترک ثبت می‌شود که با درک درست و تحلیل آن می‌توان قدرت تصویرپذیری جداره را نزد مخاطب تقویت کرد. در مرحله اول این نتیجه حاصل شد که اکثر افراد هندسی کلی فضا را درک کرده و نقاط دارای هندسه شاخص را ترسیم کردند و همگی تعداد طبقات، شکل سنتوری ابنیه، ریتم و هارمونی را در ترسیماتشان بیان داشتند. بر اساس ارزیابی‌های صورت گرفته از کل جامعه آماری ۱۵ نفره در ترسیم جداره در حدود ۵۶٪ افراد کلیت محیط را درک کردند و به‌طور کامل هندسی کلی، فرم خطی

تصویر ۱۲: مقایسه و ارزیابی تصاویر ذهنی ترسیم‌شده توسط جامعه آماری در جداره (مأخذ: یافته‌های پژوهش)

تقارن موجود در سکناس‌های تاریخی را به دلیل جداره سازی میانی در تصویر شناختی خود ثبت کنند. همچنین در حوزه ریتم ضعیف‌ترین عملکرد اتفاق افتاده است، به‌طوری‌که در

در مورد تقارن در حدود ۳۷٪ افراد توانسته‌اند تقارن، که مهم‌ترین کیفیت جداره خیابان ارگ است را به درستی در تصاویر خود نمایش دهند و در مقابل ۳۰٪ نتوانسته بودند

توسط تمامی ۱۵ فرد ترسیم شده است که نشان‌دهنده وضعیت مطلوب محرک‌های ذهنی در جداره برای ماندگاری جزییات است که به‌طور میانگین ۵۱٫۳٪ را شامل می‌شود (تصویر ۱۳).

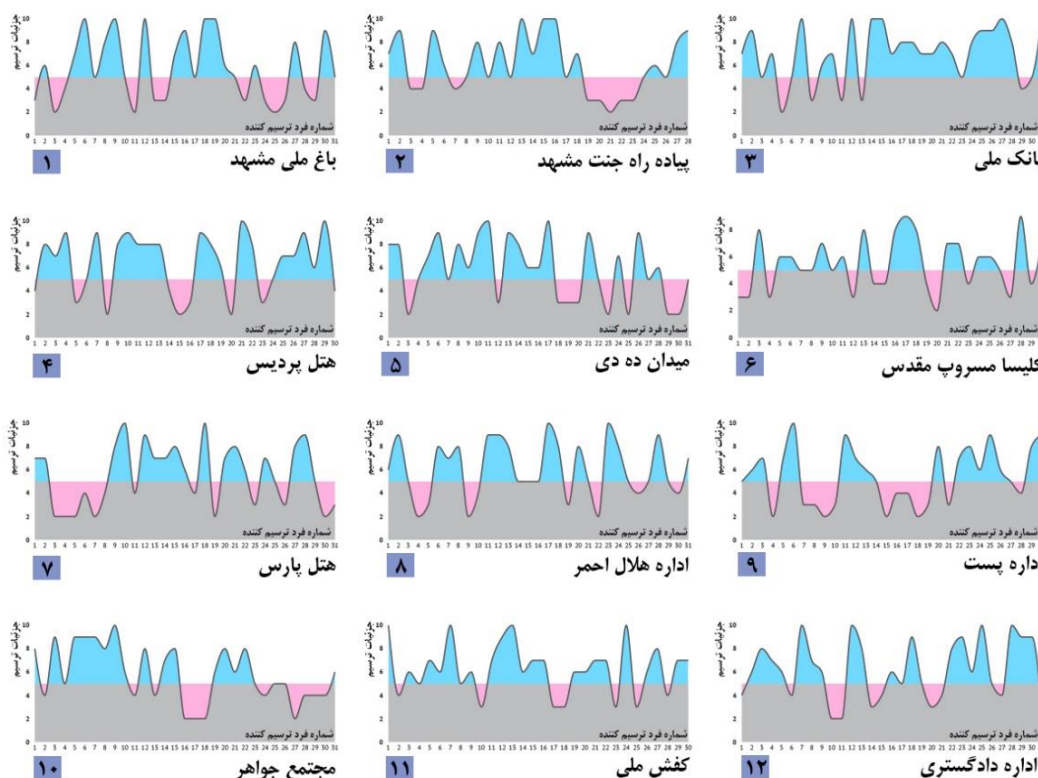
حدود ۳۹٪ ریتم را به‌درستی تشخیص نداده بودند. در حوزه توجه به کیفیت پر و خالی بودن جداره، درک و تصویر ذهنی خوبی بالأخص از جداره‌های تاریخی در تصویر ذهنی افراد بوده است و در حدود ۵۶٪ تمامی ارکان را به‌درستی ترسیم کرده بودند. درنهایت، نمودار مربوط به میزان توجه به جزییات

تصویر ۱۳: تحلیل میزان توجه به جزییات در ترسیم جداره توسط جامعه آماری (مأخذ: نگارندگان)

عمودی نشان‌دهنده میزان جزییات ترسیم‌شده در تصاویر ذهنی افراد است. نتایج نشان‌دهنده آن است که بانک ملی دارای بهترین میزان جزییات ترسیم‌شده و مجتمع جواهر دارای کمترین میزان جزییات ترسیم شده است.

در این گام، در مجموع از ۳۱ نفر خواسته شد تا ۱۲ نشانه شاخص خیابان را بر روی کاغذ با جزییات نما ترسیم کنند تا بتوان میزان دقیق بودن تصویر ذهنی آنان را مورد واکاوی قرار داد. در تصویر ۱۴، قسمت افقی تصاویر نشان‌دهنده شماره داوطلب (به‌طور مثال فرد شماره ۱۳) و قسمت

تصویر ۱۴: تحلیل تفاوت میزان ترسیم جزییات تصویر ذهنی در ۱۲ نشانه شاخص خیابان ارگ شهر مشهد (مأخذ: نگارندگان)

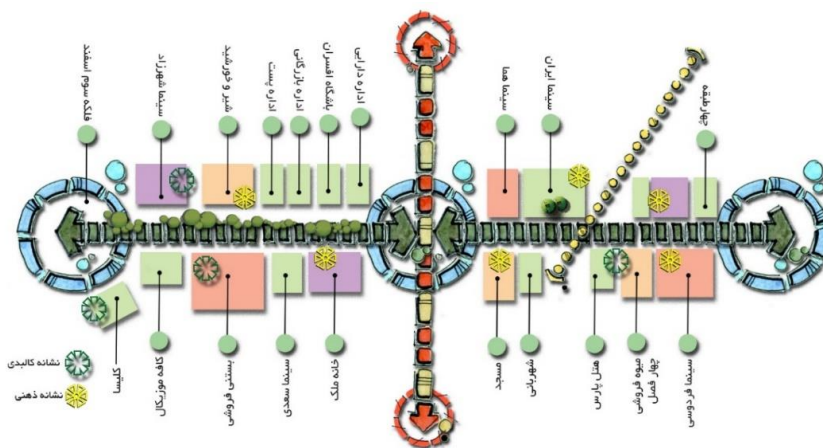
مقایسه تصویر ذهنی خیابان ارگ در دوره‌های گوناگون برای بازآفرینی تصویر ذهنی: (مؤلفه گذر زمان)

بر اساس جمع‌آوری کروکی افراد قدیمی ارگ که دارای سابقه سکونت بیشتر از ۴۰ سال هستند، تصویر ذهنی قدیمی خیابان ارگ شهر مشهد در بین دهه ۳۰ تا ۴۰ شمسی مورد واکاوی قرار گرفت. بر این اساس، نام برخی مکان‌ها تغییر و

برخی ابنیه بالأخص سینماها و کافه‌ها تخریب شدند. همچنین، فرسودگی ذهنی بسیاری از نقاط عطف محور نیز به صورت واضح قابل‌مشاهده است. در جدول ۱۳، به تفکیک بر اساس کروکی‌های برداشت‌شده تصویر ذهنی در دوره‌های گوناگون با یکدیگر مقایسه شده است.

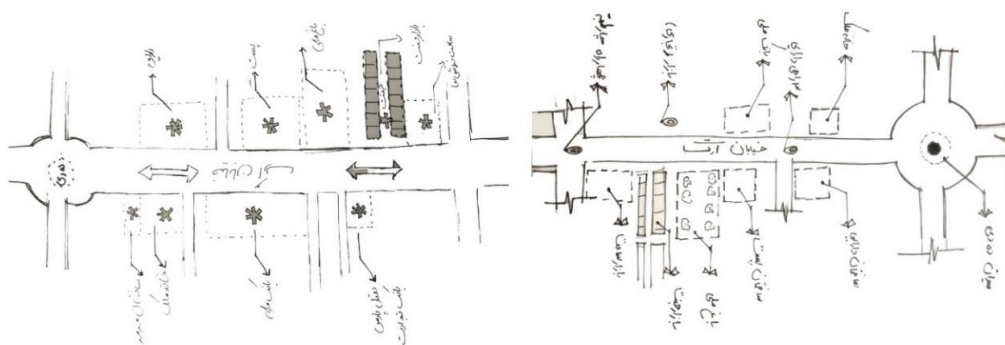
تصویر ۱۵: نمونه‌ای از تصویر ذهنی فردی دارای ۷۰ سال سابقه آشنایی با محور ارگ (تصویر ذهنی فرد از ۱۳۳۰ ش)

تصویر ۱۶: جمع‌بندی تصویر ذهنی افراد دارای سابقه آشنایی بیشتر از ۴۰ سال با خیابان ارگ از دهه ۳۰ تا ۴۰ شمسی (مأخذ: نگارندگان)

نتایج، نشان‌دهنده آن است که نقش زمان در کاهش ماندگاری تصویر ذهنی نسبت به برخی از نشانه‌های شاخص تأثیر بسزایی داشته است، به طوری که نشانه‌های شاخص همچون پیاده‌راه جنت، میدان ده دی و غیره در تصویر ذهنی

کنونی خیابان نقش قبلی خود را ندارد و اغلب نقش‌های تجاری بزرگ مقیاس جایگزین کارکردهای هویت‌محور خیابان ارگ شهر مشهد شده است.

تصویر ۱۷: نمونه از تصویر ذهنی افراد جوان نسبت به خیابان ارگ شهر مشهد از دوران کنونی محور (مأخذ: نگارندگان)

جدول ۱۲: مقایسه تصویر ذهنی قدیمی و جدید شهروندان از خیابان ارگ شهر مشهد (مأخذ: یافته‌های پژوهش) (مأخذ: نگارنده)

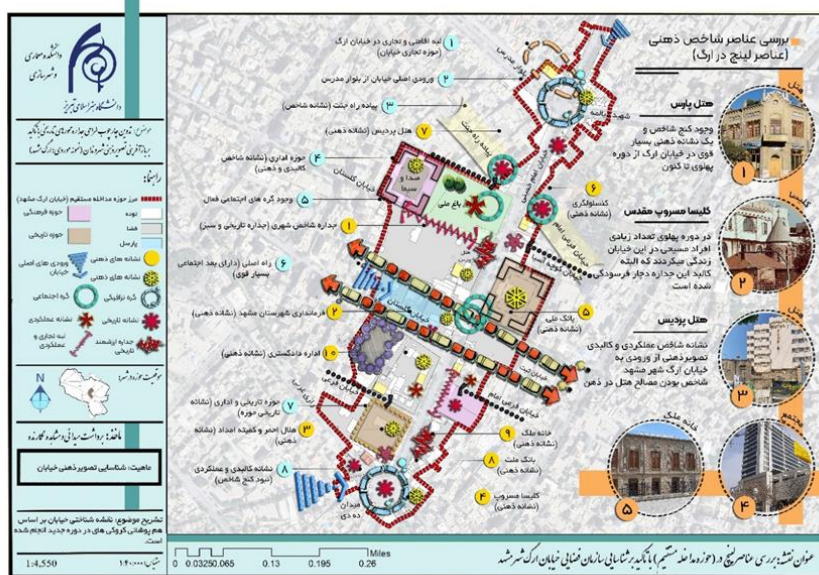
نوع	نام مکان (N=۲۸۴)	گره	لبه	نشانه	حوزه	راه	ماهیت	فرم	عملکرد	معنی	وضعیت	درصد	فراوانی
نتایج کوکی دهه ۳۰ تا ۴۰ شمسی	باغ ملی						عملکردی	-	شهر	هویت	ثبت ملی	۰,۸۹	۳۴۲
	میوه‌فروشی چهارفصل						عملکردی	-	منطقه	کارکرد	تغییر عملکرد	۰,۶۱	۲۳۶
	دبیرستان شاهرضا						عملکردی	آموزشی	منطقه	کارکرد	تخریب شده	۰,۳۵	۱۳۸
	سینما هما						مختلط	فرهنگی	شهر	فرهنگ	تخریب شده	۰,۷۲	۲۷۸
	سینما فردوسی						عملکردی	فرهنگی	شهر	فرهنگ	عدم فعالیت	۰,۴۸	۱۸۷
	سینما آسیا						عملکردی	فرهنگی	شهر	فرهنگ	تخریب شده	۰,۴۷	۱۸۲
	سینما کریستال						عملکردی	فرهنگی	شهر	فرهنگ	تخریب شده	۰,۴۲	۱۶۷
	سینما سعدی						عملکردی	فرهنگی	شهر	فرهنگ	تخریب شده	۰,۲۳	۱۲۲
	داروخانه‌های شاهرضا						عملکردی	درمانی	منطقه	کارکرد	تخریب شده	۰,۰۵۶	۲۱۸
	کتاب‌فروشی برومند						عملکردی	فرهنگی	منطقه	فرهنگ	تخریب شده	۰,۰۲۹	۱۱۵
نوع	نام مکان (N=۲۸۴)	گره	لبه	نشانه	حوزه	راه	ماهیت	فرم	عملکرد	معنی	وضعیت	درصد	فراوانی
نتایج کوکی دهه ۴۰ تا ۱۰ شمسی	باغ ملی						عملکردی	-	شهر	هویت	ثبت ملی	۰,۰۸۲	۳۲۱
	هتل پارس						مختلط	شاخص	شهر	کارکرد	مرمت شده	۰,۷۷	۲۹۶
	خانه ملک						کالبدی	فرهنگی	شهر	فرهنگ	مرمت شده	۰,۵۰	۱۹۵
	کفش ملی						عملکردی	شاخص	شهر	کارکرد	مرمت شده	۰,۴۷	۱۸۲
	میدان ده دی						عملکردی	-	شهر	هویت	تغییر نام	۰,۴۵	۱۷۶
	اداره پست						مختلط	-	شهر	کارکرد	مرمت شده	۰,۲۲	۱۲۲
	کلیسا مسروپ مقدس						کالبدی	شاخص	شهر	مذهب	عدم توجه	۰,۲۵	۹۸
	اداره دارایی						عملکردی	اداری	شهر	کارکرد	مرمت شده	۰,۲۵	۹۶
	هلال احمر						عملکردی	اداری	شهر	کارکرد	تغییر نام	۰,۲۶	۱۰۱
	بانک ملت						عملکردی	اداری	شهر	کارکرد	مرمت شده	۰,۴۵	۱۷۲
نوع	نام مکان (N=۲۸۴)	گره	لبه	نشانه	حوزه	راه	ماهیت	فرم	عملکرد	معنی	وضعیت	درصد	فراوانی
نتایج کوکی دهه ۱۰ تا ۸۰ شمسی	پیاده راه جنت راسته						مختلط	شاخص	شهر	هویت	عدم توجه	۰,۰۸۲	۳۲۱
	ساعت فروشان						تجاری	-	منطقه	-	فعال	۰,۵۵	۲۱۵
	خیابان ثبت						عملکردی	-	منطقه	کارکرد	فعال	۰,۵۴	۲۱۱
	خیابان گنبد سبز						عملکردی	-	منطقه	مذهب	عدم توجه	۰,۵۰	۱۹۵
	هتل پردیس						عملکردی	تجاری	شهر	کارکرد	مرمت شده	۰,۲۹	۱۵۲
	مطب دکتر اسکندری						عملکردی	-	منطقه	کارکرد	تخریب شده	۰,۲۷	۱۴۲
	سفارت پاکستان						عملکردی	اداری	شهر	کارکرد	فعال	۰,۵۵	۲۱۲
	میدان ده دی						عملکردی	شاخص	منطقه	کارکرد	فعال	۰,۸۱	۳۱۴

نوع	نتایج کרוکی دهه ۸۰ تا ۹۰ شمسی							نوع	نتایج کרוکی دهه ۹۰ تا ۱۴۰۰ شمسی									
	بانک ملت	باغ ملی	نام مکان (N=۳۸۴)	گره	لبه	نشانه	حوزه		راه	ماهیت	عملکردی	اداری	شهر	کارکرد	فعال	درصد	فراوانی	
نتایج کروکی دهه ۸۰ تا ۹۰ شمسی	بانک ملت	باغ ملی	نام مکان (N=۳۸۴)	گره	لبه	نشانه	حوزه	راه	ماهیت	عملکردی	اداری	شهر	کارکرد	فعال	۰,۸۰	۳۱۰		
	باغ ملی	نام مکان (N=۳۸۴)	گره	لبه	نشانه	حوزه	راه	ماهیت	عملکردی	اداری	شهر	کارکرد	عدم توجه	۰,۶۹	۲۶۵			
	پایه راه جنت	باغ ملی	نام مکان (N=۳۸۴)	گره	لبه	نشانه	حوزه	راه	ماهیت	عملکردی	اداری	شهر	کارکرد	عدم توجه	۰,۵۱	۱۹۶		
	اداره هلال احمر	باغ ملی	نام مکان (N=۳۸۴)	گره	لبه	نشانه	حوزه	راه	ماهیت	عملکردی	اداری	شهر	کارکرد	مرمت شده	۰,۳۹	۱۵۲		
	راسته جواهرفروشان	باغ ملی	نام مکان (N=۳۸۴)	گره	لبه	نشانه	حوزه	راه	ماهیت	عملکردی	اداری	شهر	کارکرد	فعال	۰,۳۷	۱۴۳		
	خیابان رازی	باغ ملی	نام مکان (N=۳۸۴)	گره	لبه	نشانه	حوزه	راه	ماهیت	عملکردی	-	منطقه	کارکرد	فعال	۰,۲۹	۱۱۲		
	خیابان گلستان	باغ ملی	نام مکان (N=۳۸۴)	گره	لبه	نشانه	حوزه	راه	ماهیت	عملکردی	-	ناحیه	-	غیرفعال	۰,۳۰	۱۱۸		
	راسته ساعت فروشان	باغ ملی	نام مکان (N=۳۸۴)	گره	لبه	نشانه	حوزه	راه	ماهیت	عملکردی	-	منطقه	کارکرد	فعال	۰,۷۴	۲۸۶		
	کفش ملی	باغ ملی	نام مکان (N=۳۸۴)	گره	لبه	نشانه	حوزه	راه	ماهیت	عملکردی	-	منطقه	کارکرد	مرمت شده	۰,۸۰	۳۱۱		
	کتاب فروشی	باغ ملی	نام مکان (N=۳۸۴)	گره	لبه	نشانه	حوزه	راه	ماهیت	عملکردی	-	منطقه	فرهنگ	غیرفعال	۰,۲۹	۱۱۵		
	باغ ملی	باغ ملی	نام مکان (N=۳۸۴)	گره	لبه	نشانه	حوزه	راه	ماهیت	عملکردی	-	شهر	هویت	عدم توجه	۰,۷۷	۲۹۶		
	بانک ملت	باغ ملی	نام مکان (N=۳۸۴)	گره	لبه	نشانه	حوزه	راه	ماهیت	عملکردی	-	شهر	هویت	مرمت شده	۰,۷۴	۲۸۶		
نتایج کروکی دهه ۹۰ تا ۱۴۰۰ شمسی	نام مکان (N=۳۸۴)	مجتمع جواهر	بانک تجارت	باغ ملی	اداره تعاونی	خیابان گلستان	اداره پست	بانک ملت	میدان ده دی	خیابان آخوند خراسانی	فعال	تجاری	فعال	عدم توجه	فعال	غیرفعال	درصد	فراوانی
	۰,۵۵	۲۱۵	۰,۶۱	۲۳۶	۰,۴۹	۱۸۹	۰,۳۹	۱۵۳	۰,۲۴	۱۳۲	۰,۲۲	۱۲۶	۰,۳۷	۱۴۳	۰,۲۹	۱۵۲	۰,۳۳	۱۲۸

پژوهشنامه خراسان بزرگ

دوره ۱۵، شماره ۵۷، ۱۴۰۳

۴۹

تصویر ۱۸: تحلیل یکپارچه سازمان فضایی ذهنی خیابان ارگ بر اساس کروکی افراد در دوره کنونی (مأخذ: نگارندگان)

نتیجه‌گیری

مطابق سؤالات پژوهش حاضر، این پژوهش در گام نخست به دنبال شناسایی مؤثرترین مؤلفه‌ها و شاخص‌ها در تصویر ذهنی شهروندان نسبت به محور تاریخی خیابان ارگ شهر مشهد بود. به تعبیر دیگری، سنجش، تحلیل و ارزیابی از تصویر ذهنی افراد مورد واکاوی قرارگرفت که این امر از طریق مطالعات عمیق و گسترده منابع اطلاعاتی مرتبط با موضوع پژوهش، استفاده از ابزار کمی آزمون T، رگرسیون چندمتغیره و ابزار کیفی تحلیل و تفسیر کروکی افراد صورت پذیرفت. بنا به نتایج پژوهش، معیار ارزش ذهنی با میانگین ۴,۱۱ در رتبه اول، معیار احساس تعلق با میانگین ۲,۶۵ در رتبه دوم، معیار حس زمان با میانگین ۳,۱۵ در رتبه سوم بیشترین تأثیرگذاری بر تصویر ذهنی شهروندان در خیابان ارگ قرار دارند. همچنین، با توجه به میانه ۳ در وضعیت متوسط و مطلوبی قرارگرفته‌اند، به طوری که در مشاهده محیطی نیز وجود ارزش‌های ذهنی و احساس تعلق در این خیابان قدیمی قابل مشاهده است. با توجه به قدمت تاریخی خیابان و ارتباط آن با خاطره‌انگیزی، معیار حس گذر زمان توسط مخاطب قابل ادراک است، اما در مقابل، معیار خوانایی با میانگین ۲,۹۲ در رتبه چهارم قرارگرفته است که نسبت به میانگین وضعیت مناسبی ندارد و به تعبیری با توجه به تأثیر مستقیم و پراهمیت این معیار بر روی موضوع، سبب کاهش کیفیت تصویر ذهنی افراد شده است. معیار سلامت روان با میانگین ۲,۶۲ و هویت با میانگین ۲,۵۶ در رتبه آخر قرار دارد که یکی از ضعف‌های بنیادین در ساختار تصویر ذهنی خیابان ارگ محسوب می‌شود، زیرا میراث ذهنی این خیابان با هویت قدیمی و بومی آن گره‌خورده است. در همین راستا، وضعیت شاخص‌های هر معیار نیز در برخی از موضوعات دارای شکاف‌های اساسی است، بدین‌صورت که شاخص میزان کیفیت و جذابیت محیط شهری با میانگین ۲,۴۶ در رتبه آخر قرار دارد که با توجه به تصویر ذهنی افراد از گذشته خیابان که یکی از جذاب‌ترین خیابان‌های مشهد بوده است، این موضوع بسیار مهم تلقی می‌شود و سبب کاهش حضورپذیری افراد در این خیابان شده است. در ادامه، بیشترین میانگین نیز متعلق به نقاط شاخص مذهبی و اعتقادی با میانگین ۴,۱۱ است، زیرا این خیابان در ذهن

مردم تصویر ذهنی قوی اعتقادی دارد و در گذر زمان محل زندگی افراد با ادیان گوناگون بوده است و در آن آثار پراهمیت مذهبی همچون کلیسا مسروپ مقدس و مسجد ارگ قرارگرفته است. همچنین، باید توجه داشت که وجود کسب و کارهای قدیمی در محور، فضاهای مکث و گره‌های اجتماعی قوی، فضاهای خاطره‌انگیز، آسایش صوتی و بصری (به دلیل وجود پوشش گیاهی متعدد)، وجود نشانه‌های کالبدی و توالی مناسب آن در خیابان با میانگین بیشتر از ۳ نقش مؤثری در شکل‌گیری تصویر ذهنی مثبت از خیابان داشته‌اند. در مقابل، نبود فرم‌های متعارف و موازی با عملکرد، نبود حس جهت‌یابی مطلوب، عدم هم‌راستایی عناصر استفاده‌شده در جداره بر فرهنگ، نبود رضایت عمومی از نماهای خیابان، نبود وابستگی فردی و اجتماعی با میانگین بسیار پایین، از دلایل شکل‌گیری تصویر ذهنی منفی از خیابان است.

در قسمت دوم پژوهش سعی شد تا تصویر ذهنی موقت از مکان و نماهای خیابان مورد واکاوی عمیق قرار گیرد که بر این اساس، اکثر افراد هندسه کلی فضا را درک کرده بودند و نقاط دارای نقاط شاخص را به‌درستی ترسیم نمودند. در همین راستا باید توجه داشت، نقاط دارای خطوط پیچیده یا رنگ خنثی توسط افراد ترسیم نشده بودند و ماندگاری طولانی مدت در تصویر ذهنی آنان نداشتند. در مورد تقارن، افراد تا حدودی توانسته بودند ترسیمات درستی انجام دهند و در مورد ریتم، عملکرد بسیار ضعیفی داشتند که هر دو عنصر، موضوعات مؤثری در محرک‌های ذهنی تلقی می‌شوند. در نهایت، در قسمت ترسیم کروکی توسط افراد در دوره‌های گوناگون باید بیان داشت که مهم‌ترین نشانه ذهنی افراد در دهه ۳۰ تا ۴۰ شمسی در خیابان ارگ باغ ملی با ۸۹٪، سینما هما با ۷۲٪ و میوه‌فروشی چهارفصل با ۶۱٪ است که نتایجی جالبی را نشان می‌دهد که دو نشانه از این سه نشانه اصلی در وضعیت موجود محور در خیابان ارگ وجود ندارد، اما هنوز با قدرت در تصویر ذهنی افراد حضور دارند. در ادامه نیز در دهه ۴۰ تا ۶۰ شمسی باغ ملی با ۸۳٪ و هتل پارس با ۷۷٪، بیشترین تصویر ذهنی در این دهه را به خود اختصاص دادند که بیشترین نشانه‌های کالبدی بودند، اما در دهه ۶۰ تا ۸۰ شمسی، نشانه‌های عملکردی اهمیت

است که نحوه شکل‌گیری تصویر ذهنی در ذهن از لایه‌های متعددی تشکیل شده است که هرکدام بر روی یکدیگر تأثیر بسزایی دارند و نمی‌توان بین آن‌ها تقدم و تأخر قائل شد. امید است این پژوهش گامی هرچند کوچک در جهت یادآوری اهمیت میراث ذهنی خیابان ارگ و توجه مجدد به آن بردارد.

References

- [A. Ishai, J. V. \(2006\). Imagery of famous faces: effects of memory and attention revealed by fMRI. *NeuroImage*, 1729-1741.](#)
- [Abdollahi, M., Ghasemzadeh, B., & Rahbaripour, K. \(2013\). The Impact of Historic Building Facades on the Mental Image of Citizens \(Case Study: Historic Tarbiat Street, Tabriz\). *Quarterly Journal of Iranian-Islamic City Studies*, No. 11.](#)
- [Abou El-Haggag Mehanna, W., & Abou El-Haggag Mehanna, W. \(2019\). Urban renewal for traditional commercial streets at the historical centers of cities. *Alexandria Engineering Journal*, 58\(4\), 1127-1143. doi:https://doi.org/10.1016/j.aej.2019.09.015](#)
- [Alessandra Badami, A. \(2022\). Management of the image of the city in urban planning: experimental methodologies in the colour plan of the Egadi Islands. *Urban Des Int*. doi:https://doi.org/10.1057/s41289-022-00200-1](#)
- [Artemenko, A., & Ярослава Artemenko, Y. \(2018\). Mental Image of the City. *Topology of social identity*.](#)
- [Asadi, R., & Sabouri, M. \(2022\). Analysis of Citizen Satisfaction with Urban Parks from the Perspective of Distributive Justice \(Case Study: District Six of Mashhad Municipality\). *Khorasan Razavi Research Journal*, 87-105.](#)
- [Askarizad, R., He, J., & Mehrinejad Khotbehsara, E. \(2022\). The Legibility Efficacy of Historical Neighborhoods in Creating a Cognitive Map for Citizens. *Sustainability*. doi:https://doi.org/10.3390/su14159010](#)
- [Behzadfar, M., Goodarzi, G., & Ziari, Y. \(2019\). Investigating the Impact of Physical Changes in Historical Fabrics on Citizens' Historical Memory \(Case Study: 15th Khordad Axis, Tehran\). *Sustainable City Quarterly*, 2\(2\), 53-69.](#)
- [Borbála, J. \(2018\). Mental map of the map of the city: Elements of visual argumentation and certivity in modern city planning. *Creativity*](#)

بیشتری یافتند، بدین‌صورت که کفش ملی با ۸۰٪ و راسته ساعت‌فروشان با ۷۴٪، در رتبه بالای این لیست قرار گرفتند. در دوره ابتدایی معاصر و در دهه ۸۰ تا ۹۰ شمسی عناصر جدیدی از قبیل پیاده‌راه جنت سهم مؤثری در تصویر ذهنی افراد ایجاد کردند و در دوره کنونی (دهه ۹۰ تا ۱۴۰۰ش)، عناصر جدیدتری همچون مجتمع جواهر و بانک تجارت به دلیل تعداد طبقات و تأثیر آن بر ذهن، در تصویر ذهنی افراد جایگاه پیدا کردند. در مجموع می‌توان بیان داشت که برخی از نشانه‌های مهم و تاریخی خیابان ارگ دچار فرسودگی ذهنی عمیقی شدند و از حافظه و خاطرات ذهنی افراد در حال پاک شدن هستند که یک نگرانی اساسی و مهم برای میراث فرهنگی خیابان ارگ محسوب می‌شود. در قلب تاریخی هر شهر، روایت و داستان‌هایی گمشده‌ای وجود دارد که بخش مهمی از آن در حافظه تاریخی و تصویر ذهنی شهروندان ثبت شده است. روایت حیبی در باب اهمیت و ضرورت واکاوی تصویر ذهنی مثبت گذشته خیابان‌های قدیمی بسیار شنیدنی است و بیان دارد در حقیقت با استفاده از دیدگاه تاریخی و شناخت دیروز می‌توانیم امروز را تبیین کنیم و فردای بهتر را به تصویر بکشیم. از این‌رو، اگر ندانیم که چرا در چنین شرایط و موقعیتی قرار داریم قادر به تخمین و برآوردی صحیح از فردای خود نخواهیم بود و گرفتار روزمرگی و نفی تاریخ خواهیم شد. شهری هم که گذشته تاریخی نداشته باشد و فاقد حافظه تاریخی باشد، شهری خواهد بود که همیشه حالت کارگاهی دارد و حیات مدنی و حیات اجتماعی در آن شکل نخواهد گرفت و ما شاهد یک مجموعه بزرگ و گسترده مسکونی خواهیم بود که فاقد ویژگی‌های شهری است». تجربه حضور در فضاهای تاریخی شهر آکنده از آمیختگی ذهن آدمی با محیط پیرامونش است و به بیان او دگردیسی حافظه جمعی شهر است، موضوعی که در تصویر ذهنی جمعی شهروندان از گذشته مثبت یک خیابان حک شده است. خیابان ارگ در ذهن مردم شهر مشهد از گذشته خود تصویر ذهنی بسیار زیبایی را به یادگار گذاشته است، خیابانی مملو از احساسات و خاطرات که دیگری از آن اثر باقی نمانده است. اگرچه تصویر ذهنی به دلیل ارتباط با ارکان ذهنی موضوعی درهم‌تنیده و پیچیده محسوب می‌شود، اما این مفهوم کاملاً مشخص

- Langarudi, A., Alborzi, F., & Soheili, J. (2019). Examining Urban Street Facades from the Perspective of Citizen Perception (Case Study: 15th Khordad Pedestrian Path, Tehran). *Journal of Applied Research in Geographical Sciences*, Vol. 22, No. 66.
- Liu, L. (2018). C-IMAGE: city cognitive mapping through geo-tagged photos, mental maps of Boston. *Cities*.
- Lynch, K. (1981). *A Theory of Good City Form*. United States: The MIT Press.
- Sewasew, Y., & Tesfamariam, S. (2023). Historic building information modeling using image: Example of port city Massawa, Eritrea. *Journal of Building Engineering*, 78. doi:https://doi.org/10.1016/j.jobe.2023.107662
- Tang, S., Yang, H., Liu, W., Qiao, H., He, G., & Lyu, L. (2023). Multidimensional analysis of city images and basic information of respondents in multi-areal scale of mega city. *Journal of Asian Architecture and Building Engineering*. doi:https://doi.org/10.1080/13467581.2023.2172339
- Mona, Y., & Noha, H. (n.d.). Historic Preservation as a Tool for City Branding Case Study: Khedivial Cairo. In *Conservation of Architectural Heritage*. doi:10.1007/978-3-030-74482
- Nasar, J. (1990). The evaluative image of the city. *Journal of the American Planning Association (JAPA)*, 56:1, 41-53.
- Osóch, B., & Czaplínska, A. (2019). City image based on mental maps — the case study of Szczecin (Poland). *Miscellanea Geographica*. doi:10.2478/mgrsd-2019-0016
- Pearson, J., Naselaris, T., Holmes, E., & Kosslyn, S. (2020). Mental Imagery: Functional Mechanisms and Clinical Applications. *Trends in Cognitive Sciences*, Trends Cogn Sci. 2015 Oct; 19(10): 590–602. doi:10.1016/j.tics.2015.08.003
- Portugali, J. (2011). *Complexity, Cognition and the City*. Springer-Verlag, Berlin, Heidelberg.
- Pordiehim, Sh., Madani, R., & Mousavi Nia, S. (2017). Physical Factors Affecting Perceived Density in Residential Environments (Case Study: Residential Neighborhoods in Mashhad). *Iranian Architectural Studies*, Vol. 6, No. 11, 43–61.
- Roberto, B., Matteo, G., & Cristiana, G. (2017). The regaining of public spaces to enhance the historic urban landscape. *The studies*, 11(2), 284–293. doi:https://doi.org/10.3846/cs.2018.6901
- Cheng, I. (2022). Book Review: The Image of the City by Kevin Lynch. *Urban design lab*.
- Colombo, B. (2012). *Mental Imagery. Encyclopedia of the Sciences of Learning*. Springer, Boston, MA. doi:https://doi.org/10.1007/978-1-4419-1428-6_15
- Dai, T., & Zheng, X. (2021). Understanding how multi-sensory spatial experience influences atmosphere, affective city image and behavioural intention. *Environmental Impact Assessment Review*, 89. doi:https://doi.org/10.1016/j.eiar.2021.106595
- Ernawati, J. (2019). Imageability of a Historic Street and Its Influence on People Preference. *International International Conference of Heritage & Culture in Integrated Rural-Urban Context (HUNIAN 2019)*. doi:10.2991/aer.k.200729.028
- Filomena, G., A. Verstegen, J., & Manley, E. (2019). A computational approach to 'The Image of the City'. *Cities*, 14-25. doi:https://doi.org/10.1016/j.cities.2019.01.006
- Ghioca, S. (2014). The cognitive map's role in urban planning and landscaping: application to Braila City, Romania. *Cinq Continents*, 4(10), 137-157. doi:https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:0168-ssoar-453530
- Hassett, T., Lord, V., & Hampton, R. (2022). Rhesus monkeys manipulate mental images. *Cognition*. doi:https://doi.org/10.1016/j.cognition.2022.105225
- Huang, J., Obracht-Prondzyska, H., Kamrowska-Zaluska, D., Sun, Y., & Li, L. (2021). The image of the City on social media: A comparative study using "Big Data" and "Small Data" methods in the Tri-City Region in Poland. *Landscape and Urban Planning*, 206. doi:https://doi.org/10.1016/j.landurbplan.2020.103977
- Jiang, Y., & Kuang, X. (2023). Image of a city in the local and global media: Suzhou as a case. *Cities*, 143. doi:https://doi.org/10.1016/j.cities.2023.104593
- Kertész, A., & Jamil Alamoush, S. (2021). Imageability of cities in regards of attractiveness: A case of Salt City in Jordan. *Pollack Periodica*. doi:https://doi.org/10.1556/606.2021.00385

[Image Analysis Techniques in Historical Urban Spaces Based on Cognitive Approaches \(Case Study: Arg Street in Mashhad\). Seven Walls Environmental Studies.](#)

[Yıldız Kuyrukçu, E., & Çınar, R. \(2023\). Perceptual evaluation of the 'historicist city entrance gates': 'Tarihsici kent giriş kapılarının' algısal değerlendirilmesi. Journal of Human Sciences. doi:10.14687/jhs.v20i1.6350](#)

[Zagroba, M., & Szczepańska, A. \(2020\). Analysis and Evaluation of Historical Public Spaces in Small Towns in the Polish Region of Warmia. Sustainability, October 2020.](#)

[Journal of Public Space. doi:10.5204/jps.v2i1.49](#)

[Sabah, O. \(2019\). Colour Usage Regulations For The Cityscape Of Old Mosul City/ Iraq. Conference: ICRP 2019 - 4th International Conference on Rebuilding Place. doi:0.15405/epms.2019.12.68](#)

[Sachs-Hombach, K. \(2012\). Image-Mental. Encyclopedia of Neuroscience.](#)

[Siyami, Q., Salahi, M., & Fardi, Y. \(2022\). Assessing the Walkability of Urban Streets with a Social Interaction Approach \(Case Study: Koohsangi Axis, Mashhad\). Khorasan Razavi Research Journal, 15–32.](#)

[Siyami, Q., Kabli Farshchi, S., & Rafati Gonabadi, A. \(2016\). The Role of Physical Identity-Defining Elements in the Revitalization of Historic and Worn Urban Fabrics \(Case Study: Historical Arg Axis in Mashhad\). Khorasan Razavi Research Journal, Vol. 7, No. 23, 15–32.](#)

[Soltani, A., & Piroozi, R. \(2013\). Surveying the Walkability Potential of Cultural-Historical Corridors \(Case Study: Hafez Axis, Shiraz\). Journal of City and Indigenous Architecture, Autumn Issue.](#)

[T.F. Brito, V., A.F. Ferreira, F., Pérez-Gladish, B., Govindan, K., & Meidutė-Kavaliauskienė, I. \(2019\). Developing a green city assessment system using cognitive maps and the Choquet Integral. Journal of Cleaner Production. doi:https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2019.01.060](#)

[Vahidbafandeh, M., & Imani Shamloo, J. \(2023\). Explaining Dimensions and Components Affecting the Formation of Mental Images of Cities Using Systematic Review and Meta-Analysis Tools. Urban Studies, Vol. 7, No. 3.](#)

[Vahidbafandeh, M., & Imani Shamloo, J. \(2023\). Developing Redesign Indicators for Historical Axis Facades Based on the Concepts of Meaningful Events and Citizen Mental Image Reproduction: A Systematic Review. Urban Design Discourse: A Review of Contemporary Literature and Theories, 4\(1\): 1–26.](#)

[Vahidbafandeh, M., & Imani Shamloo, J. \(2023\). Applying Meta-Analysis Techniques to Identify Dimensions and Criteria in Historical Axis Facade Design with Emphasis on Citizens' Mental Images. Studies on Urban Structure and Function, 11.](#)

[Vahidbafandeh, M., & Imani Shamloo, J. \(2023\). Evaluating the Application of Mental](#)

